

Марија С. Дедовић
Филип А. Мирић
Џенис И. Шаћировић
Јасмина М. Крштенић

СВЕТ БЕЗ НАСИЉА

Водич за превенцију вршњачког насиља

Асоцијација правника АЕП
2025

Аутори:

МСц Марија С. Дедовић
Др Филип А. Мирић
Др Џенис И. Шаћировић
Јасмина М. Крштенић

Уредник:

Проф. др Милош В. Јончић

Издавач:

Асоцијација правника „АЕПА“

За издавача:

Марија С. Дедовић, председница

Рецензент:

МСц Никола Р. Стојић

Дизајн корица:

Марија С. Дедовић

Илустрација и дизајн брошуре:

Media Matrix Digital, Београд

Штампа:

Studio Laser Art, Београд

Тираж:

100

„Ова публикација је настала у оквиру пројекта „Свет без насиља“ који спроводи Асоцијација правника „АЕПА“ уз подршку Кабинета министарке без портфеља задужене за координацију активности у области родне равноправности, спречавања насиља над женама и економског и политичког оснаживања жена. Ставови изречени у публикацији представљају ставове аутора, не нужно и ставове Кабинета министарке“.

САДРЖАЈ

01

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ..... 3

02

ПРЕВЕНЦИЈА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА –
ОДГОВОРНОСТ СВИХ НАС.....27

03

МЕХАНИЗМИ ЗАШТИТЕ ОД ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА ... 51

04

ЛИЧНО СВЕДОЧАНСТВО УЧЕСНИКА РАДИОНИЦА У
ОКВИРУ ПРОЈЕКТА “СВЕТ БЕЗ НАСИЉА” 62

05

МАЛИ РЕЧНИК ЕМОЦИЈА: РАЗУМЕВАЊЕ, ПРИХВАТАЊЕ И
ИЗРАЖАВАЊЕ ОСЕЋАЊА67

06

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ72

07

КОРИШЋЕНА И ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА75

ПОСВЕТА

Ова брошура није само збир речи и страница – она је сведочанство једног друштва, испит за његову савест. Она није написана мастилом, већ сузама деце која су се питала зашто су сама у својој боли. Она није скуп препорука, већ вапај да никада више не допустимо да иједан осмех нестане у сенци туђег немара.

Посвећена је сваком детету које је у својој породици, школи, заједници тражило уточиште, а наишло је на страх. Свакој младој души која је веровала у пријатељство, а упознала суровост. Посвећена је рукама које су дрхтале, очима које су избегавале поглед, гласовима који су утихнули пре него што су добили прилику да се чују.

Ово није посвета само жртвама. Ово је апел за свакога ко је ћутао. Ко је гледао, а није видео. Ко је чуо, а није разумео. Ко је могао да заустави, а није учинио ништа. Вршњачко насиље није само дело једног детета – оно је одраз света који га је научио да се ћутање мање кажњава од доброте.

Ово је позив. Свакоме ко има моћ, али и обавезу да делује. Свет без насиља не почиње у слову закона и других аката. Он почиње у речима којима учимо децу да поштују, у поступцима којима им показујемо како се љубав манифестује, у одлуци да више никада не прећутимо туђу бол.

Ако желимо свет без насиља, морамо бити она карика у ланцу која га спречава. Не она која попушта. Сваки пут када неко зажмури пред неправдом, једно дете изгуби веру у доброту.

Овај текст није само позив. Он је обећање - да ћемо видети. Препознати. Чути. Превенирати. Заштитити. Зауставити.

Свет без насиља не почиње негде другде. Он почиње у нама.

Деца су наше огледало. Ако желимо свет без насиља, морамо бити одраз вредности које желимо да оставимо у њиховим очима.

Напомена:

Сви примери и сведочанства у овој публикацији, осим оних за које је добијена сагласност, представљају ауторску фикцију. Свака сличност са стварним именима и/или догађајима је потпуно случајна.

У Београду, 15.2.2025. године

Марија С. Дедовић
Председница
Асоцијације правника АЕПА

Уместо предговора

Напредак једног друштва не мери се бројем закона, већ снагом савести. Вршњачко насиље није само одраз понашања деце, већ огледало одраслих – њихових вредности, ћутања и пропуштених прилика да раде на себи и постану прави узор.

Превенција није казна, већ пут ка разумевању: да свако дете научи да страх није судбина, да ране нису тишина и да се храброст не рађа у осами, већ у заједници која пружа сигурност тако што чује, види и штити. Превенција вршњачког насиља није само обавеза система, већ и одговорност сваког појединца. Да препознамо. Да превенирамо. Да заштитимо. Да зауставимо.

Свако дете које данас спасимо од насиља, сутра гради друштво у којем страх више не станује. Постаје део карике у непрегледном ланцу оних који су уједињени у мисији да створе свет без насиља.

Свет без насиља не почиње у институцијама – он почиње у нашим речима, поступцима и одлуци да више никада не окренемо главу већ да пружимо руку!

Марија С. Дедовић
Председница Асоцијације правника АЕПА

У Београду, 15.2.2025. године

Извод из рецензије

Овај водич кроз неколико поглавља пружа детаљну анализу насиља као једног од највећих друштвених проблема у Србији и свету. Анализирајући различите аспекте насиља и његове појавне облике, аутори су се трудили да прикажу како насиље настаје и зашто је важно посветити посебну пажњу његовој превенцији, посебно када се јавља међу децом.

Не постоји особа која у неком тренутку свог живота није била изложена насиљу, а велики број људи први пут га искуси још у основној школи. За разлику од ранијих времена, насиље је данас много сложеније – више није само физичко, већ и дигитално, при чему се често наставља као психолошко злостављање које може оставити дубоке последице. Жртве насиља више не могу да се ослоне на време као лек, јер у савременом, дигиталном добу информације се шире брзином шумског пожара, а трагови насиља могу остати заувек забележени у онлајн простору.

Насиље међу децом је постало све раширеније, а у последњих 15 година сведочимо и његовим трагичним исходима. Различити фактори, од утицаја медија до стања у друштву, обликују личности младих, заједно са породицом као примарним фактором васпитања.

Аутори овог водича представљају различите механизме превенције вршњачког насиља и заштите жртава, вршећи и компаративну анализу успешних светских модела у борби против насиља. Осим стручних увида, овај водич доноси и личне приче и сведочанства, чиме се читаоцу приближава на начин који избегава сувопарне уџбеничке дефиниције и нуди стварну, емотивну перспективу.

Посебну вредност водича представља и речник емоција, који помаже родитељима, наставницима и свима који раде са децом да боље разумеју осећања младих и на време препознају сигнале који могу указивати на проблеме.

Нема сумње да је овај водич драгоцен ресурс за све који желе да разумеју, спрече и сузбију вршњачко насиље. Он наглашава да насиље није само индивидуални проблем, већ питање које оставља последице на целокупно друштво – и зато је наша одговорност да на њега реагујемо на време.

У Београду, 17.2.2025. године

Рецензент

Никола Р. Стојић
Мастер правних наука
Коаутор практикума
"Безбедност у школама"

I УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

1.1. Насиље као антисоцијална појава

Насиље је сенка која прати друштво кроз векове, рана која крвари испод површине сваког прогреса. Од самих почетака људске заједнице, агресија је била одраз страха, неповерења и борбе за опстанак, али и огледало слабости друштвених структура. Како су цивилизације расле, насиље је постало не само индивидуални чин, већ и колективни симптом – упозорење да љубав и емпатија нестају тамо где би требало да буду најјаче.

Превенција насиља почиње у корену друштва – у љубави која се тка у породицама, у емпатији која се учи у школама и у одговорности која се гради у заједницама.

Један од најпогубнијих облика насиља је вршњачко насиље, чија суровост најјасније долази до изражаја у рањивости његових учесника.

„Ради се о посебном облику насиља чији су извршиоци малолетници (а често и деца основношколског узраста, па и млађа), а жртве њихови вршњаци. Вршњачко насиље се испољава готово на сваком кораку, на местима где се окупљају малолетна лица – у школама, кафићима и клубовима.“(Мирић, 2014, стр. 135-136)

Иако би дигитални простор требало да буде место учења, истраживања и повезивања, он је данас постао ново бојиште. Насиље се из школских дворишта и улица прелило на екране – у поруке пуне претњи, у јавна понижења, у бескрајне кругове оговарања који притискају дете са свих страна. У том виртуелном свету, где се сузе и осмеси смењују брзином клика, дете остаје само у страху који не престаје.

Последице вршњачког насиља су дубоке и често несагледиве.

„Дуготрајна изложеност вршњачком насиљу код жртве може изазвати низ психичких проблема, поред поремећаја физичког здравља, који су свакако неминовни. Депресија, отуђеност, потиштеност, анксиозност – само су неке од последица психичког и физичког насиља над малолетницима од стране вршњака.“(Мирић, 2014, стр. 135-136)

Без подршке породице и окружења, дете остаје заробљено у сопственом страху. Неретко, тај терет постаје превише тежак да би га само понело.

Насиље је тишина која вришти у души жртве. Друштво које окреће главу издаје свако дете које жуди за љубављу, а наилази на равнодушност.

Насиље је пратилац људског рода кроз историју. Са друге стране колико је стара људска цивилизација, постоје и напори за његово сузбијање. Историја човечанства је саткана између добра и зла.

На следећим страницама, отворићемо врата разумевању овог феномена, истражујући његове корене и последице.

Свака промена започиње једноставном истином:

Свако дете има право да расте у свету лишеном страха.

Без насиља морамо у изградњу и доградњу нашег света који мора да постане имунији на све врсте агресије и способан да превазиђе провокативне епизоде како би будућност била заштитнички настројена за младе нараштаје. А младост је будућност, а насиље прошлост.

Јасмина Крштенић, Јавни тужилац
Потпредседница Асоцијације правника
АЕПА

1.2. Облици и дефиниције насиља над децом

Вршњачко насиље није само физички напад. Оно је поглед који понижава, реч која оставља ожиљак, изолација која се осећа као затвор. Оно је понављајући осећај беспомоћности у свету који би требало да буде сигуран.

Најчешћи облици вршњачког насиља су:

- **Физичко насиље** – оно што видимо, али често игноришемо.
- **Емоционално и психолошко насиље** – оно што не видимо, али дете осећа.
- **Дигитално насиље** – оно што нестаје са екрана, али остаје у души.

Насиље није само један тренутак – оно постаје начин на који дете доживљава себе и свет око себе. Постаје невидљиви терет који носи годинама, прелазећи са њим из детињства у одрасло доба.

1.2.1. Физичко насиље

Физичко насиље је прва асоцијација када говоримо о вршњачком злостављању. Оно се дешава нагло, директно, на очиглед свих а ипак, често, остаје некажњено. То су песнице које остављају модрице, али и потези који изгледају као „шала“, а у ствари су систематско понижавање.

Некада је то један ударац, други пут гуркање на ходнику. Некада се крије у игри, у тренуцима када наставници окрену леђа. Али увек оставља поруку – „ти ниси довољно јак да се одбраниш“ и „имам контролу над тобом“.

• Како изгледа физичко насиље?

- Шамарање, ударање, чупање, шутирање
- Гурање и намерно спотицање
- Завртање руку, закључавање у тоалету
- Ударање предметима (лоптом, штапом, ранцем)
- Отимање ствари и уништавање школског прибора

» Примери вршњачког насиља – кад „разлике“ постану разлог за ударце

Вршњачко насиље није само питање „сирове дечје игре“. Често се дешава да дете постане жртва зато што је „другачије“ – по националности, социјалном статусу, изгледу или здравственом стању.

Примери који следе су инспирисани стварним сведочанствима деце и родитеља који су се суочили са неправдом.

1. Крив јер „није као они“

Дечак је био једини Ром у свом одељењу. Од првог дана школе, нека деца су га избегавала, а неки су му шапутали да „није као они“. Најпре су били само погледи, потом је уследило игнорисање, па прва увреда – „смрдиш“. Једног дана, док је узимао лопту на часу физичког, тројица ученика су га оборила на под. Док је лежао, рекли су му: „Теби није место овде.“ Почели су да га шутирају у ребра док се није савио у клупко, покушавајући да заштити главу. Учитељ је само промрмљао да „деца умеју да буду сурова“, али нико није реаговао. Дечак је све ређе одлазио у школу. На крају године, родитељи су га исписали. „Желимо да верује да вреди, а ту није могао.“

2. Све је теже када немаш новац

Девојчица је живела са мајком која се трудила да обезбеди све што је могла, али нису имале много. У школи су је звали „смећарка“. Долазила је у истој јакни три зиме за редом, носила половне књиге и није имала новац за ужину. На одмору би седела сама, док су остали причали о летовањима, таблетима и новим патикама. Једног дана, девојчице из разреда су јој гурнуле стару торбу у канту за смеће и рекле јој: „Ту и припада.“ Када је покушала да је извуче, једна од њих јој је пришла и повукла је за косу, обарајући је на колена. „Одавде једино пузећи можеш да изађеш,“ шапнула јој је кроз осмех. Нико није пришао да јој помогне.

3. Бити другачији није избор

Дечак је имао благи облик церебралне парализе. Ходао је мало спорије, његова десна рука је била слабија, али је био једнако радознао и спреман за игру као и сви други. Међутим, неки дечаци су то видели као „добру шалу“. Звали су га „робот“, имитирали његов ход, подметали му ноге „да виде да ли ће пасти“. Једном су му сакрили штап за ходање, па је морао да седи у учионици док су се остали играли напољу. Најгоре је било једног поподнева, када су га сачекали после школе. Један од њих га је гурнуо, а када је пао, остали су почели да му газе шаку – ону која је већ била слаба. Плакао је, али се није бранио. Када се вратио кући, рекао је да је само пао. Није желео да буде „још већи проблем“.

4. Трансгенерацијско насиље

Дечак је тринаестогодишњак који живи са оцем и мајком у једном малом месту у Србији. Мајка је незапослена и отац издржава породицу, радећи различите послове на грађевини. Иако ова породица живи на „граници сиромаштва“, све би било много лакше да његов отац нема проблем са алкохолизмом. Када је под дејством алкохола, дечаков отац, често физички злоставља мајку, наносећи јој различите повреде. Све је то праћено и психичким насиљем. Отац је у свом детињству често присуствовао злостављању свог оца над мајком, те је такав модел понашања пренео и у своју секундарну породицу. Многе ноћи је провео будан, сведочећи о насиљу његовог оца над мајком.

Једног дана без икаквог повода ударио је песницом у главу свог друга. На питање школског психолога зашто је то учинио кратко је одговорио да је то „видео од тате“. Описани случај, показује да трансгенерацијско насиље може да, од жртве насиља, начини насилника, ако на време не буде препознато и предузете одговарајуће активности усмерене ка усвајању просоцијалних модела понашања.

5. Насиље нису само ударци – то су и речи које боле

Многа деца су жртве не зато што су урадила нешто лоше, већ зато што неко други одлучи да су „мање вредна“. Било да се ради о националности, сиромаштву или здравственом стању – насиље које почиње у школи, наставља се у душама жртава читав живот.

1.2.2. Емоционално и психолошко насиље – ране које не бледе

Емоционално насиље не оставља модрице, али оставља ожиљке. Оно почиње тихо - кроз подсмех, игнорисање, манипулацију. У корену овог насиља често стоји страх, несигурност или потреба за доминацијом. Оно се не дешава случајно, већ настаје онда када се неко издвоји – јер је другачији.

По природи ствари, намеће се питање ко су најчешће жртве емоционалног насиља, међу бројним примерима, издвајају се следећи:

- **Деца која су превише добра**

Нека деца одрастају у окружењу љубави и поштовања. Васпитана су да буду културна, да не узвраћају агесијом, да поштују старије и слабије. Али, у суровом свету вршњачког насиља, доброта се често схвата као слабост. Дечак који каже „молим“ и „хвала“ може постати мета. Девојчица која не жели да се руга другима бива искључена из групе. Оваква деца не узвраћају увредама, не улазе у конфликт – и зато се врло лако нађу у позицији жртве. Пример је девојчица, коју су вршњаци вербално нападали свакодневно да је, иако изузетно интелигентна девојчица, након основне школе ванредно завршила средњу како се не би сусретала са већом групом вршњака. Њено психичко стање је до те мере дестабилизано да са 23 године ретко излази из куће и то искључиво са родитељима.

- **Деца која се физички или културно разликују**

Довољно је да дете има другачији нагласак, носи слушни апарат, има другачију боју коже или носи стару одећу и већ је „погодно“ да постане жртва. Друштво често има страх од онога што је другачије, а деца су огледало тог страха. Они који нису „као сви“ постају предмет подсмеха, само зато што одуарају.

- **Деца из сиромашнијих или богатих породица**

Финансијска ситуација може бити један од главних разлога за малтретирање. Ако дете нема нови телефон, носи половну одећу или нема новац за излете, врло лако може постати мета подсмеха. Са друге стране, деца из имућних породица могу бити изолована јер их вршњаци сматрају „надменима“ или „размаженима“.

- **Деца која су преосетљива или интровертна**

Нека деца реагују емотивније од других – плачу када су тужна, беже из непријатних ситуација, имају страх од јавних наступа. Уместо разумевања, често добијају подсмех.

„Гледај га, плачипи..а“ „Ко девојчица си“, „Мушкарача“ – овакве фразе су почетак психолошког злостављања које може потрајати годинама.

- **Деца која имају специфична интересовања**

Дечак који воли да чита уместо да игра фудбал, девојчица која воли шах више него шминкање се не уклапају у „правила групе“. Вршњаци их често означавају као „чудне“, изољују их или исмевају. У друштву у коме влада феномен масе ретко се допушта индивидуалност или излазак из шаблона. Очекује се да се уклопите у слагалицу просечности и да будете слика која ће бити адекватна за сваки рам. Уколико не прихватате тај режим постајете мета.

» **Како изгледа емоционално насиље?**

- **Вербално злостављање** – Увреде, омаловажавање, исмевање, надимци који повређују („криво“, „глупачо“, „будало“, „дебилу“, „стоко“, „идиоте“... само су неки изрази из широког дијапазона „надимака“ у редовној употреби)
- **Игнорисање** – Потпуно искључивање из групе, невидљивост.
- **Манипулација** – „Ако не урадиш ово, више нас нећеш видети/чути“.
- **Ширење лажних информација** – Трачарење, извртање истине.
- **Јавно понижавање** – Омаловажавање пред другима, нарочито на друштвеним мрежама.

Емоционално насиље не почиње без разлога – оно је често одраз страха, предрасуда и потребе за доминацијом. Као што смо навели изнад, деца која се издвајају на било који начин: својом добротом, другачијим изгледом, интересовањима, друштвеним статусом или осетљивошћу – неретко постају мете.

» Примери из живота:

• Дечак кога су малтретирали јер је био културан

Дечак је одрастао у породици у којој је „молим“ и „хвала“ било нормално, где се уважавало мишљење старијих и где се људи нису вређали. У школи је био љубазан према наставницима, помагао другарима и никада никога није увредио. А онда је једног дана чуо: „Шта си ти, неки господин? Дворска луда?“ Почело је са шалама, а завршило се са отвореним понижавањем. Деца су му намерно испуштала ствари да их подигне, терали га да другима говори „господине“, изругивали се сваком његовом „добар дан“. Једном је закаснио на час, а један од ученика је добацио: „Господине изгледа да је ваш кочијаш данас каснио!“ Сви су се смејали. Он више није.

• Девојчица из сиромашне породице – невидљива у својој патњи

Девојчица је увек носила исте фармерке. Никада није имала нове књиге првог дана школе, већ коришћене од старије сестре. Једног дана, неко је добацио: „Мала, која си ти боја у дуги? Ах, да... боја сиромаштва.“ Деца су се смејала. Она се више није јављала на часу.

Почела је да се повлачи, избегава одморе, престала да иде на рођендане. Једном је рекла мами да је болесна, само да не би морала да се суочи са њиховим подсмехом.

• Дечак кога су исмевали због националности

Дечак је био Србин, али је живео неколико година у иностранству због очевог запослења у Немачкој. Говорио је српски са благим акцентом и није знао неке локалне изразе. На великом одмору, деца су му се смејала: „Кажи нешто на свом језику! Опа, Швабо!“ Почели су да га зову „странац“, правили се да га не разумеју. Једном му је „пријатељ“ добацио: „Јеси ли ти Србин или си нешто друго?“ Насмејао се, мислећи да је шала. Али то је био почетак – јер више није био „њихов“.

- **Девојчица са инвалидитетом**

Девојчица је имала благо оштећење слуха и носила је слушни апарат. Првих дана у школи, деца су је гледала са знатижељом, али онда је један ученик рекао: „Шта је то у твојим ушима? Антене? Да ниси погрешила - ми смо школа а не клуб пензионера?“ Сви су се смејали. После тога, нико није желео да седи са њом. Једном је питала наставницу да ли може да седи у првој клупи да би боље чула. Следећег дана, добила је надимак „Микрофон“. Остали („глувара“, „ушоња“ и сл.) су се подразумевали.

Речи које боле не бледе – остају као одјек у свакој мисли жртве.

1.2.3. Дигитално насиље – кад екран постане оружје

Свет у којем живимо више није само стварни – постоји и онај дигитални. Али у том свету нема закључаних врата, нема сигурних кутака, нема одмора. Једна порука, један коментар, један видео могу бити довољни да дете изгуби веру у себе, да се осети беспомоћно, да почне да верује да нема излаза.

Дигитално насиље није попут традиционалног злостављања – оно не престаје кад се затворе школска врата. Прати жртву кући, у собу, у сваку будућу ноћ. За неке, притисак „онлајн света“ постаје неподношљив, јер сваки нови дан доноси нове понижавајуће објаве, нове увреде, нове претње.

1.2.3.1. Појавни облици

Шта дигитално насиље укључује? Од обиља појавних облика сконцентрисали бисмо се на следеће:

- **Увредљиве поруке и претње** (дете добија поруке које садрже увреде, псовке или чак претње физичким насиљем);
- **Ширење лажних информација** (намерно објављивање неистина како би се неко понизио или оцрнио у очима вршњака);
- **Објављивање приватних података без дозволе** (дељење личних фотографија, бројева телефона, адреса или преписки без знања жртве);

- **Јавно понижавање на друштвеним мрежама** (ругање, објављивање подсмешљивих видео-снимака или монтажа које дете доводе у непријатну ситуацију);
- **Искључивање из онлајн група са намером да се дете осети одбачено** (намерно уклањање из заједничких четова, разредних група или сајбер-друштва како би се жртва осетила изоловано);
- **Импулсивно и масовно слање увредљивих коментара** (када више особа координисано напада дете негативним порукама);
- **Фалсификовање онлајн идентитета** (лажно представљање како би се стекло поверење жртве, а затим манипулисало њом или јавно понизило);
- **Пуштање у јавност интимних снимака** (уцена или освета путем дељења осетљивих материјала без пристанка);
- **Лажно пријављивање профила жртве како би се он блокирао или угасио** (онемогућавање детету да користи своје налоге на друштвеним мрежама);
- **Притисак да се учествује у опасним онлајн „изазовима“** (манипулисање децом да раде опасне или понижавајуће ствари за лајкове и одобравање);
- **Излагање суровом или непримереном садржају** (намерно слање видеа или слика са насилним, узнемирујућим или непримереним садржајем);
- **Охрабривање на самоповређивање или штетно понашање** (насиље које долази кроз поруке типа „Нико те не воли“, „Не заслужујеш да будеш овде“, „Било би боље да не постојиш“).

Дигитално насиље је посебно опасно јер жртва не може да га избегне – оно је увек ту, у телефону, у порукама, у коментарима. Један клик може уништити нечији живот.

1.2.3.2. Трагедије које упозоравају (Како спречити будуће насиље?)

Свака трагедија која потресе друштво оставља два избора: да ћутимо или да учимо из сопствених грешака. Када дете узме оружје у руке, то није изоловани догађај – то је врхунац једног дугог пута који је остао непримећен. Питање није само шта је довело до тога, већ како смо ми, као друштво, дозволили да се то догоди.

- **Како се постаје насилник?**

У почетку је то било само дете које је волело видео-игрице. У виртуелном свету, он је био херој, био је снажан, недодирљив, био је неко. Са сваким „поразом непријатеља“ добијао је награду, а са сваким поразом – фрустрацију. Реалност није била тако једноставна. Није било дугмета за „рестарт“. У школи су га звали „чудним“, „фанатиком“, „ћутологом“ и то су били најблажи изрази. Није био довољно добар у спорту, није био довољно друштвен. Игрице су му, заправо, биле бекство из једног пакла у други.

Временом, граница између стварног и виртуелног почела је да бледи. Навикао се на то да једини начин да добије контролу јесте да буде „јачи“. Почео је да размишља: шта ако би стварност могла да функционише по истом принципу?

Игнорисан у разреду, осећао се све усамљеније. Прекипело му је када су му се подсмевали. Први пут је озбиљно размислио: „А шта ако бих ја био тај који одређује правила? Онда би они били поражени и морали би да играју по њима. Онда бих био први. А сви би били изван круга утицаја.“

- **Знаци који су остали непримећени**

Било је знакова – било их је много. Али нису били довољно „гласни“. Повлачење у себе, мрачне мисли, интересовање за оружје, приче о освети, фасцинација насилним садржајима. Тражио је одговоре на местима где их не би требало тражити.

Можда је негде чак покушао да проговори, али су му рекли да „буде јачи“. Можда га је неко видео, али је мислио да „није толико страшно“. И тако је корак по корак, мисли претворио у план, а план у акцију. А акција је била кобна и по њега и по друге. Успео је у својој намери. Срушио их је као пионе у партији шаха.

- **Шта је пошло наопако?**

Када се трагедија догоди, тражимо кривца. Је ли проблем био у родитељима? Је ли школа заказала? Је ли интернет утицао? Јесу ли вршњаци били окрутни? Истина је – сви су могли да виде, а нико није гледао довољно пажљиво.

Друштво се пробуди тек када буде прекасно. А суштинско питање остаје: шта даље? Више не можемо да живимо у илузији да се овакве ствари догађају негде другде и неком другом јер се то десило и нама. Морамо схватити да је сваки злочин и последица система који није препознао, превенирао, заштитио и зауставио трагедију на време.

Дететово понашање не постаје насилно преко ноћи. До тога долази када његов бол прође незапажено, када га игноришемо, када окренемо главу и када је ћутање једини одговор који му друштво даје.

- **Како изградити свет без насиља?**

Решење није у једнократним кампањама, није у повременим апелима, није у „морамо нешто предузети“ који траје свега неколико дана након трагедије. Кратко и јасно: решење је у систему који неће дозволити да дете буде ни жртва, ни насилник.

Решење је у образовању, као првој линији одбране. Уместо да чекамо да до насиља дође, школа мора бити место где се превенција учи као табела множења. Програми емоционалне писмености, подучавање деце како да препознају манипулацију, групни разговори у којима ће свако имати прилику да каже како се осећа нису лепе идеје већ неопходне мере.

Решење је у координацији наставника и родитеља који представљају прву линију заштите. Наставник који види дете које ћути више него раније, родитељ који примети да дете скрива телефон и почиње да избегава одлазак у школу... Њихове благовремене реакције и отворена комуникација могу бити пресудне. Обука просветних радника за препознавање дигиталног и емоционалног насиља мора бити приоритет, а родитељи морају добити алате да разумеју шта се дешава у свету њихове деце.

Решење је у јачању дигиталне безбедности, јер ми не смемо остати немоћни пред сајбер-прогоном. Платформе морају одговарати за садржаје који подстичу насиље, а полиција и институције морају развити брже механизме за санкционисање дигиталних насилника. Деца и родитељи морају знати да постоје места где могу пријавити онлајн насиље и чињеницу да ће њихова пријава бити схваћена озбиљно.

Решење је у мењању друштвене климе, јер најопаснија порука коју као друштво шаљемо јесте да је ћутање једини избор. Дете које је жртва мора знати да ће бити саслушано, а дете које осећа бес мора имати начин да га изрази пре него што он прерасте у нешто деструктивно. Проблем није само у „лошој деци“. Проблем је у окружењу које не препознаје да се свако дете може наћи у улози жртве или насилника ако га систем доведе до тога.

Решења су бројна, али нису комплексна колико мислимо. Једно од њих је врло једноставно и зове се брига. Брига за другога. Брига није слоган. Брига значи питати дете како је, слушати га када нешто жели да каже, погледати га у очи када уместо „добро сам“ у његовом погледу видимо нешто сасвим друго. Брига је бити заиста присутан.

Насиље не почиње оружјем. Оно почиње тамо где престаје разумевање. У занемареним осећањима, у подсмеху који постаје нормалан, у одбачености која се претвара у бес. У сваком „не преувеличавај“, „превише си осетљив“, „размажена си“, у сваком „тако је одувек било“, у сваком детету које ћути јер мисли да га нико не би слушао.

Али ако га препознамо на време – неће морати да заврши трагично. Сваки уздах, сваки поглед оборен ка поду, свака реч која остане неизговорена може бити прилика да се трагедија спречи пре него што постане вест због које ћемо касно за/жалити.

„Интернет може бити и спас и претња – све зависи од тога како га користимо. На младима је да науче одговорност, а на нама да их у томе подржимо.“ (Васиљевић-Продановић & Мирић, 2022, стр. 88). Он може бити простор знања, раста и повезивања, али и арена у којој се невидљивим оружјем руше самопоуздање, достојанство и снови. Зато је наша дужност да им пружимо сигурност која се неће колебати пред притисцима дигиталног доба.

Вршњачко насиље није само проблем који можемо оставити школама, породицама или појединцима да га решавају сами. Оно је огледало вредности једног друштва – колико смо као заједница спремни да реагујемо, да штитимо, да стварамо околину у којој страх нема место?

Свако дете заслужује да одраста у окружењу које подстиче радозналост, храброст и веру у људе. Оно не сме бити приморано да бира између ћутања и бола.

Зато решење овог проблема није само у санкцијама, већ у едукацији, оснаживању и изградњи културе ненасиља. Само друштво које вреднује дијалог уместо осуде, емпатију уместо равнодушности и правду уместо игнорисања, може поставити темеље сигурне будућности.

Бити човек значи бринути о другом, али бити друштво – то значи створити услове у којима нико неће бити препуштен сам себи.

1.3. Невидљиво насиље – тишина која одјекује

Насиље над децом у Србији није само број у статистичким извештајима. Оно је стварност коју многи не виде – или не желе да виде. Иза сваког пријављеног случаја стоје десетине, можда стотине оних који никада неће бити откривени. Деца која пате у тишини, у сенци школских ходника, иза затворених врата својих домова или у беспућу дигиталног простора.

Физичко злостављање оставља модрице, али оно што остаје невидљиво – страх, осећај безвредности, пољуљано самопоуздање - носи се читавог живота. Психолошко насиље, исмевање, занемаривање и континуирано понижавање могу да обликују дељу стварност на начин који оставља ожиљке дубље од било ког ударца.

Дигитално окружење је ново бојно поље. Речи које пеку, претње које паралишу, слике које понижавају – све то може изоловати дете до тачке потпуног губитка наде. Несаница, анксиозност, депресија, па чак и мисли о самоубиству више нису реткост међу младима који су изложени насиљу на интернету.

Но, највећи непријатељ у борби против насиља није насилник – већ ћутање. Док год постоји иједно дете које пати, докле год окрећемо главу од онога што је пред нама, не можемо тврдити да смо друштво које напредује.

Зато је одговорност свих нас да видимо. Да чујемо оно што се изговара шапатом. Да приметимо знати си важан. Да видимо руке који моле за помоћ. Насиље престаје оног тренутка када неко има храбрости да га препозна и прекине.

Понекад је довољно да само једна особа каже: „Видим те. Ти си важан. Ти ниси сам.“ и тиме промени нечији живот.

Насиље над децом није само број – то је прекинут смех, уништено детињство и сузе које често пролазе незапажене. Бројеви говоре, али дужност нас одраслих је да слушамо оно што они не могу да кажу.

Насиље над децом је глобални позив на акцију. Док различити статистички подаци и криминолошки трендови указују на озбиљност ситуације, решења су у нашим рукама. Улагање у едукацију, јачање социјалне подршке, и превазилажење дигиталних изазова кључ је за стварање света у коме ће сваки дечији смех остати заштићен.

Али да би то био свет у коме деца заиста могу да расту без страха, потребно је нешто једноставно – да одрасли не окрену главу. Да будемо присутни. Да гледамо. Да чујемо. Да делујемо.

Свако дете заслужује да буде вољено, заштићено и примећено. А промена почиње онда када један човек, један родитељ, један наставник, један вршњак – одлучи да више неће ћутати.

1.4. Дугорочне последице насиља над децом

Насиље над децом нису само модрице које избледе или ожиљци који временом постану мање видљиви. Његове праве последице су дубоко усађене у психу, тело и будућност детета. Свако насиље које прећутимо постаје сенка која прати жртву много дуже од самог акта извршења.

Оно није један тренутак. Није једна увреда, један шамар, једно гурање. Оно је талас који се шири, мењајући ток живота.

Последице, као што смо видели, могу бити физичке, психолошке и емоционалне – и свака од њих оставља трајне ожиљке.

» Физичке последице – тело које памти бол

- Дијабетес типа 2 – када стрес програмира тело за болест

Девојка (28) данас живи са дијабетесом типа 2. Њен ендокринолог јој је објаснио да је хронични стрес током детињства врло могуће утицао на развој њене болести.

„Све је почело када сам имала осам година. Била сам крупнија од већине девојчица у разреду, волела сам да читам и нисам се уклапала у њихове приче о популарним серијама и моди. Прво су ми се смејали што не могу да потрчим брзо као остали. Избегавала сам физичко и често сам седела на клупи. Нисам могла да прескочим козлић. Онда су почели да ми додељују надимке „дебела“, „нилски коњ“, „прасица-гица“. Девојчице су посебно биле злураде. Претварало се у игру – ко ће ми смислити најгору увреду тог дана. Кад бих се побунила, рекли би да је то шала и да сам „превише осетљива“.

Постала сам све тиша. На великом одмору сам почињала да једем не зато што сам била гладна, већ зато што сам у храни налазила неку врсту утехе. Јела сам када сам била тужна, када сам се осећала одбачено, када нисам знала шта ћу са собом.

Годинама касније, са 18, када ми је лекар саопштио да имам дијабетес, нисам била изненађена. Моје тело је само наставило да носи терет који је моја душа одавно осећала.“

- **Проблеми са спавањем – када страх никада не спава**

Дечак (17) годинама пати од несанице. Лекари нису могли да пронађу физички узрок, али његова прошлост дала нам је објашњење.

Свако вече ми је у глави оно што су ми радили у школи. Како су ми иза леђа шапутали да сам „ништа“, „дух“, „згубијан“, „ћорави“ и слично. Како су ми скидали капу са главе и бацали је по ходнику, гађали ме лоптом на часу физичког, забадали шпенадле у столицу, саплитали док бих пролазио поред њихових клупа. Мрзели су ме само јер сам носио велику диоптрију и социјалне наочаре јер моја мајка није имали средстава за друге. Да не заборавим да су ме због тога звали „Градска чистоћа“ и остављали ми остатке хране на столу да понесем кући јер, ми је мама била чистачица у основној школи.

Најгоре је било кад бих заспао. Будим се изнова у истим сценама – смеју ми се, стојим сам на средини учионице, нешто говорим, а они се церекају. Будим се мокар од зноја, срце ми лупа као да сам трчао. Чак и кад затворим очи, ја сам и даље тамо. И кад заспим, сан је наставак онога што сам преживео.”

» Психолошке последице – ожиљци које нико не види

- **Злоупотреба супстанци – када бол тражи бекство**

Момак (25) први пут је пробао алкохол са 14 година. Нису га занимале журке, није пио због друштва. Пио је да заборави.

”Први пут сам узео флашу када сам дошао кући после још једног дана у школи. Имам три старије сестре и као мали сам се махом играо са њима јер смо живели у селу које није бројало много деце. Нисам ни навикао на дечаке. Никада нисам играо фудбал у тиму. Почело је од прозивки „женски петко“, „пешко“, „пешкирић“. Али тог дана. Увели су ме у мушки тоалет. Навукли на мене женску одећу. Држећи ми руке нашминкали су ми лице и ставили перику и за време одмора када су мимо радара позивали дечаке из старијих разреда да ме сликају и „опипају“ да виде шта сам. Окачили су број мог телефона за пружање сексуалних услуга.

Тог дана сам само хтео да одем. Никада нисам пио али тада сам посегао за дедином „шљивовицом“ из ормана и завршио у болници. Тортуре је настављена, а ја сам почео излаз да тражим у лековима за смирење, које сам пробао са 16. Једна таблетица и све бриге су постајале тише. Сви су говорили да је пролазна фаза. „Свако у том периоду мало залута“, говорили су. Али ја сам схватио да више не могу да функционишем без нечега што ће ми отупети главу. Желео сам да не осећам ништа – јер је све било боље од онога што сам осећао сваког дана.“

- **Самоповређивање – бол који се види, али се не разуме**

Девојчица (16) је тог дана дошла кући, бацила ранац на под и закључала се у купатило. Није плакала. Одавно више није плакала. Плакали су они којима је стало, а њој је било свеједно.

Тај дан је био последњи у низу. Последњи пут је слушала како се смеју иза њених леђа. Како је зову „тетка“, „бакута“, „патуљак“. Била је нижа растом и изгледала је доста старије од вршњака. Последњи пут је гледала како јој цртају њен лик као карикатуру на школској табли. Последњи пут је прочитала поруку: „Ругобо, боље се не појављуј сутра, ионако те нико не жели овде.“

Села је на хладне плочице и узела жилет. Дубље него икад. Овај пут, не да се осети живом већ да бол престане и нестане.

Није чула кад је мајка закуцала на врата. Ни кад је позвала оца, па хитну помоћ. Ни кад су разбили врата и нашли је на поду, бледу, док је крв бојила беле плочице у црвено.

Пробудила се у болници. Светло јој је сметало. Гласови су били удаљени, као да су негде из друге собе. Неко је држао њену руку рекавши „Добро нам дошла лепотице“. Медицински техничар, пар година старији од ње. Први пут да јој је неко мимо породице дао комплимент. Осмех се промолио на угловима усана и била је срећна што има нову шансу.

Самоповређивање је један од најчешћих механизма суочавања са емоционалним болом код младих који су жртве насиља. Оно није покушај привлачења пажње – оно је одраз унутрашњег хаоса и осећаја немоћи.

- **Ране не смеју остати непримећене**

Деца која су била жртве насиља не заборављају оно што им се десило. Она живе са тим. Са страхом који не пролази, са последицама које нико не види, са емоционалним теретом који их прати кроз сваки корак.

Наша одговорност није само да спречимо насиље у тренутку када се дешава. Наша одговорност је да спречимо да његови ожиљци детерминишу нечији живот.

Није питање само да ли дете може „преживети“ насиље. Питање је – какав ће живот живети после тога?

Жртва није крива, али она носи последице. Ако их препознамо, ако их разумемо, можемо их спречити. Можда нећемо моћи да избришемо сваки ожиљак, али можемо спречити да их буде још.

Зато су **кључне препоруке** за све нас да заиста будемо уз децу, а не само поред њих.

➤ **Слушајмо, чак и када дете ћути**, јер неки болови немају глас. Ако дете престане да прича, не значи да му је све потаман, већ да можда не види сврху да говори. Питајмо га како је, али заиста. Не онако успут, док гледамо у телефон. Не само када приметимо модрице. Слушајмо га и онда када мислимо да све делује у реду.

➤ **Не бранимо насилнике реченицом „деца су то“**, јер дете које трпи насиље није „осетљиво“. Дете које вређа није само „мало несташно“. Омаловажавање, подсмех и претње нису „фазе“. Немојмо терати децу да се навикну на неправду, већ да знају да је препознају и зауставе.

➤ **Ако дете не верује нама, неће веровати никоме**, јер једно „Ма, сигурно претерујеш!“ може уништити поверење које се гради годинама. Једно „Брани се сам, више ниси мали!“ може учинити да се дете осети беспомоћним. Родитељи и наставници морају бити први којима ће се дете обратити, а не последњи које ће пробати да замоли за помоћ.

- **Понекад нису потребне речи већ загрљај** - дете које је понижено, изоловано, претучено, не треба дуга предавања. Детету је потребна сигурност. Загрлимо га. Пустимо га да буде слабо пред нама, јер пред другима можда мора да глуми снагу.
- **Не чекајмо трагедију да бисмо веровали да је проблем стварно постојао** - Када на вестима видимо да се догодило нешто страшно, сви се питају: „Како то нико није приметио?“ А истина је – можда јесте, али је било лакше рећи да ће то „проћи само од себе“ или „то није моја брига“.
- **Немојмо мислити да се нама не може десити** - Насиље није нечија туђа прича. Нема „сигурне школе“, „добрих крајева“, „нормалних породица“ где се то не дешава. Свако дете може постати жртва. Свако дете може постати насилник. Разлика је у томе да ли ће неко на време да примети проблем.
- **Ако дете осећа да никоме није важно** – потражиће начин да негде нестане - Не постоји „само још један случај“. Не постоји „један мање, један више“. Свака жртва насиља која је остала сама са својом патњом је неуспех свих нас. Не морамо бити савршени, али морамо бити ту – морамо бити присутни.

1.5. Вршњачко насиље – трагови који не нестају

Док се о породичном насиљу често говори у оквиру четири зида, вршњачко насиље је све присутније у јавности, али и даље често минимизирано. „То су само дечје свађе“, кажу. Али није. Вршњачко насиље није пролазна фаза, није безазлена игра, већ дубок рез у самопоуздању, поверењу и психолошком развоју детета.

Често је најсуптилније од свих облика насиља – јер није увек физичко. Оно се може дешавати у школском дворишту, на часу, на спортском терену, али и у дигиталном простору где границе више не постоје.

Сви смо имали прилике да барем једном у животу видимо како се вршњачко насиље манифестује, али можда тада нисмо имали свест да га проживљавамо, било као активни или пасивни учесници.

Вршњачко насиље није само тренутна непријатност, већ нешто што може обликовати читав живот једне особе. Деца која су жртве вршњачког насиља често развијају:

- **Ниско самопоуздање** – Када ти стално говоре да ниси довољно добар, почињеш заиста да верујеш у то и идентификујеш се са улогом која ти је додељена на позорници властитог живота. Једном утиснута стигма тешко се уклања, поготову уколико не дозволимо себи слободу да изађемо из калупа туђих предрасуда.
- **Анксиозност и депресију** – Страх од школе, страх од одбачености, страх од осуде. То су они моменти када сваки нови дан у школи изгледа као борба, када ходници нису само пролази већ бојна поља, а бојазан постаје свакодневни сапутник. Страх од школе није само страх од контролних задатака – то је страх од погледа који те пробадају, од пригушеног „кикотања“ које се претвара у урлик у глави, од осећаја да никада нећеш припадати. Постаје лакше ућутати него се супротставити, лакше нестати него постојати. Депресија није само туга – то је осећај да те нико заиста не види, да не постоји простор у коме си довољно добар какав јеси.

- **Проблеми са социјализацијом** – Када ти они од којих, по природи ствари, очекујеш пријатељство, подршку, прихватање... покажу да си сам, тешко је поверовати да би неко могао искрено да жели твоје присуство. Неуспех у изградњи поверења није само страх од других – то је дубоко укорењено уверење да ће свака нова рука која ти се пружи пре или касније нестати. Тако дете постаје посматрач, увек на ивици групе, увек са осмехом који прикрива несигурност и питањем у себи: „Шта ако ме опет одбију?, Шта ако ме опет повреди?, Шта ако опет останем сам?“
- **Склоност ризичном понашању** – Када бол постане свакодневица, понекад се чини да је једини излаз у томе да га или утишаш на силу, или преусмериш на нешто што можеш да контролишеш. Самоповређивање није позив у помоћ, већ често једини начин да се унутрашњи хаос претвори у нешто опипљиво, нешто што боли мање од онога што ти свакодневно говоре. Изолација постаје сигурно уточиште, али и затвор. А када све друго не успе, мисао о нестанку може постати као статични звук који претходи коначној тишини. А када дође до ње – постаје касно.

Да бисмо разумели дубину последица вршњачког насиља, не морамо ни изаћи из своја четири зида. Довољно је да погледамо било који штампани или електронски медиј, јер су примери, нажалост, су свуда око нас.

» Случај у Србији – дечак Алекса Јанковић

Ово је један од најпотреснијих примера вршњачког насиља код нас. Алекса је трпео вређања, малтретирања и физичке нападе у школи. Његови родитељи су алармирали надлежне, али нико није реаговао док није било касно.

“Четрнаестогодишњи Алекса Јанковић је 2011. године извршио самоубиство. То је на почетку била тужна вест о самоубиству детета а онда је, захваљујући изјавама које су родитељи дали новинарима, све добило нову димензију: у јавност су изашли детаљи о вршњачком насиљу које је дечак пролазио.

Пред свима су била само питања: Да ли се то могло спречити? Ко је затајио? Да ли је школа предузела све да спречи континуирано насиље одређених ученика над Алексом?

Мало је било званичних података - због поверљивости информација о малолетним лицима и затвореног судског поступка.

Овај случај је и у годинама које су уследиле привлачио велику пажњу и постао синоним борбе против вршњачког насиља.

Суд је новчано казнио школу али нико због пропуста није изгубио лиценцу за рад.

Такве санкције између осталог предвиђа "Алексин закон", који никада није усвојен, сем дела који је усвојен кроз измене Закона о основном васпитању и образовању.

Алекса би овог марта напунио 28 година." - Валентина Симић, новинарка

Уз сагласност оца Алексе Јанковића, наводимо генезу догађаја који су претходили трагичној смрти овог дечака, а према доступним подацима на сајту "Друг није мета- „Он је био мета“, <https://www.drugnijemeta.rs/on-je-bio-meta/>

- Ученик сачекује Алексу испред школе, обара га на земљу и шутира.
- Исти ученик га изводи из свлачионице и брутално пребија у грму испред школе. Шутира га и удара у главу. Све бележе школске камере. Алекса завршава на инфузији у Војној болници.
- „Други ученик“ физички напада Алексу и прети му. И млађи ученици из шестог разреда покушавају да га бију „по наговору старијих“. Он се сакрива у аутомобил наставника, они га опкољавају и „љуљају“.
- „Трећи ученик“ Алексу хвата за врат, шамара га и плује.
- „Трећи ученик“ са чланом породице улази у одељење и вербално насрће на Алексу, а физички сукоб спречава Алексина разредна. Алекса тражи помоћ психолога и неуропсихијатра у нишком Клиничком центру.
- Неколико ученика прети Алекси на Фејсбуку да ће патролирати крајем и да нико неће моћи да му помогне.
- Група на челу са „првим учеником“ брутално пребија Алексу испред ресторана „Ваздушна бања“, где је играо фудбал. Алекса завршава у Војној болници и на Неурохируршкој клиници КЦ Ниш са потресом мозга, подливима, модрицама, гипсом на нози, вртоглавицом и повраћањем. Претили су му да никоме ништа не каже јер њихови родитељи имају везе у полицији и суду.
- „Други ученик“ га туче испред школе, а он удара главом у дрво. Поново завршава у Војној болници, са модрицама и огреботинама.

- Поједини ученици јуре Алексу низ улицу, али он успева да побегне. Неки ученици му говоре „П...о цинкарошка“, а неки да је „луд“, „ретард“ и „менталан“. Гестикулирају да ће га силовати.

Нико не би смео да проживи такав пакао, а камоли дете. Ово није само прича о једном дечаку – ово је прича о целом друштву, о систему који је заказао, о одраслима који су затварали очи, о вршњацима који су га издвојили као мету, а можда и о онима који су ћутке посматрали, не схватајући да је њихово ћутање такође доприносило злу.

Овакве приче треба да нас натерају да се запитамо – шта смо као друштво учинили (или нисмо учинили) да спречимо овакву трагедију? Колико још Алекси мора да буде изгубљено пре него што коначно признамо да је проблем вршњачког насиља дубљи него што желимо да верујемо?

Када дете свакодневно чује да није довољно добро, да је безвредно, када га гурају, ударају, игноришу – оно почиње да верује да је проблем у њему. А онда, када најзад почне да верује у те речи, ми се питамо „Зашто?“

Зато што нисмо гледали. Зато што нисмо слушали. Зато што смо чекали. А не треба чекати. Треба деловати – сваки пут, без изузетка.

Алекса није смео да остане сам. Никада више ниједно дете не би смело да буде остављено без подршке, без заштите, без наде.

Алекса није смео да остане сам. Ни у својој школи. Ни у својој улици. Ни у својој борби. Никада више ниједно дете не би смело да буде остављено без подршке, без заштите, без наде.

Дете које се осећа невидљиво за свет, постаје дете које губи наду да ће га ико икада заштитити.

Шта учинити да се не деси насиље? У овом процесу кључна је превенција, о чему ће бити више речи у наставку.

II Превенција вршњачког насиља – одговорност свих нас

Вршњачко насиље ретко настаје изненада. Настанак вршњачког насиља је процес. Оно се не дешава у једном дану, једној речи, једном сукобу. Оно настаје у окружењу које ћути, у друштву које окреће главу, у систему који не препознаје знаке док не буде касно.

Превенција није само стратегија написана у неком документу, није само један програм у школи, једна радионица за родитеље, једна кампања на телевизији. Превенција је све што радимо и све што не радимо – да бисмо заштитили дете пре него што постане жртва или насилник. Она није само реакција када се нешто већ догодило, већ одлука да се ствари мењају пре него што страх и бол постану свакодневица.

Зато ћемо у наредним редовима говорити о свима онима који могу спречити насиље. О онима чије речи, поступци, па чак и тишина, праве разлику. О онима који могу бити прва линија одбране, али и онима који понекад закасне. О онима који имају моћ да зауставе неправду, али само ако одлуче да виде, да чују, да делују.

И док читамо о њиховој улози, нека свако од нас постави себи једно питање: ***Да ли сам ја онај који чини да свет буде сигурнији за једно дете? Или сам само неми посматрач који чека да неко други преузме ту одговорност по принципу „Ћути и гледај своја посла“ или „Мене се то не тиче јер ме тренутно не дотиче.“***

Насиље не престаје само од себе. Али може престати нашим деловањем.

"Насиљем се не може победити насиље. То може само љубав. Зато, стварајмо свет пун љубави, толеранције и разумевања. Само тако створићемо нови, лепши и бољи свет - Свет без насиља".

Анита Стојиловић, Психолог
Учесница радионица у оквиру пројекта "Свет без насиља"

2.1. Родитељи - прва линија одбране од насиља

Дете први пут чује свој глас у одјеку родитељских речи. Први пут види себе у огледалу њихових очију. Први пут осећа сигурност у загрљају који не попушта ни пред највећим страховима.

Родитељ је прва рука која држи, први осмех који бодри, прва заштита од света који није увек нежан. Али шта ако се та рука не пружи на време? Ако дете почне да верује да је само, чак и у кући пуној људи? Ако једног дана више не тражи загрљај, не зато што му не треба, већ зато што је престало да верује да га заслужује?

Понекад се насиље не препознаје у модрицама, већ у очима које изгубе сјај. Често дете не каже: „Плаши ме школа, боли ме понижење, не могу више.“ Понекад само почне да прича мање, да једе мање. Више времена проводи у својој соби. Понекад је то један једини знак - оно дете које је некада трчало у загрљај сада стоји на вратима, не правећи ни корак ка вама.

Родитељ треба да препозна да нешто није у реду, не само када чује плач или причу о неправди, већ и када саслуша дечје ћутање. Када погледа иза осмеха који крије хиљаду патњи. Када осети да оно „Добро сам, није ми ништа“ представља црвену лампицу за узбуну и откривање чувеног „Зашто“.

Темпо који нам живот намеће често не оставља довољно простора за оне који су нам најважнији. Изгубила се слика срећне породице, коју сада махом видимо само на рекламама за празнике. Живот је постао као покретна трака на којој се вртимо као хрчци у кругу, не знајући куда смо пошли и где смо стигли. У тој трци између каријере, пословних коктела, друштвених мрежа и покушаја да изгледамо успешније него што се осећамо, стоје наша деца – чекајући да их приметимо.

Како да научимо децу ономе што ни сами не умемо? Не зато што нас томе нису учили, већ зато што смо заборавили оно што је најважније. Заборавили смо мале ствари, ситне радости, изгубили смо се у лавиринту очекивања.

Важно је подсетити се да је ПОРОДИЦА кључан фактор не/конфликтног друштва.

Насиље никада није приватна ствар, већ друштвени проблем. Ипак, породица и односи у њој су кључни за друштвену стабилност и просперитет. Различите дисфункционалности у породици попут алкохолизма родитеља, вербалних и физичких сукоба између родитеља негативно утичу на психофизички развој детета. У криминологији је добро позната теорија учења и имитације Габријела Тарда. И управо по моделу имитације деца из оваквих породица постају насилници, преносећи такво понашање ван свог дома у окружење вршњачких група. Ако одговор на сваки неспоразум буде насиље, једино што можемо очекивати јесте деградација читавог друштва. На срећу овај процес није незаустављив. Како смањити стопу вршњачког насиља? Посматрајући из угла породичних односа, потребно је активно радити на њиховом унапређењу. Иако је овде потребан индивидуални приступ, постоје и неке активности које би могле смањити вршњачко насиље, а односе се на интерперсоналне односе унутар породице. Важно је слушати своје дете, градити односе љубави и поштовања имати слуха и за његове проблеме и недаће које нису увек развојног карактера. Неразрешен конфликт може ескалирати у било ком тренутку у насиље са несагледивим последицама.

Један од важних фактора вршњачког насиља, а тиче се породичних односа јесу и негативни друштвени узор. На ставове младих у многоме утиче и вршњачко окружење које својим глорификовањем негативног и насилног понашања директно подстиче вршњачко насиље. Због тога је од суштинске важности разговарати са децом у оквиру породице о вредносном систему деце о њиховим узорима али и животним плановима. Шта желе да постану? Чему теже? Одговор на ово питање у многоме одређује будућност не само деце, већ и друштва у целини. На појаву вршњачког насиља могу утицати и фактори економско-социјалног карактера. Никада не треба изгубити из вида да свака промена на боље почиње од нас самих, од наше жеље и свесне одлуке да будемо бољи људи и да тако градим боље и безбедније друштво.

Страх од криминалитета никада није генератор промена. Истинске промене вредносног система у друштву почињу увек од појединаца који су освестили проблеме и који су спремни да активно раде на њиховом решавању. Друштвени просперитет је скуп позитивних микропромена на индивидуалном нивоу. Стварање безбедног друштва је цивилизацијска обавеза свих нас, а овај процес започиње изградњом разумевања и складних породичних односа.

» Како родитељ може да помогне?

- **Слушање без осуде** - Када дете прича не прекидајте га, не исправљајте, не умањујте оно што осећа. Дете које има слободу да изрази своје емоције учи да је његов глас вредан и да га неко чује.
- **Будите први коме ће се обратити** - Ако дете доживи насиље, али осећа да ће код куће добити критику или равнодушност као одговор, оно ће ћутати. Уместо „Што му ниси узвратио?“ или „Шта ти то радиш када ти се смеју?“, питајте: „Како се осећаш?“, „Шта мислиш да можемо да урадимо?“
- **Препознајте речи који не изговара** - Тишина, нагла промена расположења, страх од школе, изолација, губитак интересовања за ствари које је некада волело - све су то знаци да дете пролази кроз нешто тешко.
- **Учите дете како да постави границе** - Научите га да каже „не“, да не мора да се допадне свима, да није слабо ако тражи помоћ.
- **Не прекидајте поверење** - Ако вам је дете поверило тајну, не преносите је другима и не користите је касније против њега. Једном издано поверење се тешко враћа.
- **Будите присутни у његовом свету** – у његовим свакодневним активностима (нека деца никада нису имала прилику да их родитељи изведу у парк који се налази у непосредној близини стана). Разговарајте о школи, пријатељима, друштвеним мрежама, играма које игра, људима који га окружују. Немојте допустити да интернет и вршњаци буду једини који „васпитавају“ ваше дете. Упознајте своје дете изнова и изнова. Не подразумевајте га!
- **Покажите својим примером** - Деца не уче из онога што им говоримо, већ из онога што радимо и како се понашамо. Ако види да се према другима понашате са поштовањем, ако не оговарате, не вређате, не вичете научиће да и оно треба тако. Будите промена коју желите да видите у свом детету.

Загрлите. Слушајте. Питајте. Нека зна да је сигурно. Нека зна да је важно. Нека зна да је вољено. Родитељи нису свемогући. Али једно „Ту сам. Разумем те.“ може бити разлика између детета које се бори и детета које одустаје.

Превенција почиње у дому. А љубав је њен најјачи штит.

2.2. Школа – простор сигурности или страха?

Дете проводи скоро трећину свог дана у школи. Она би требало да буде место знања, радозналости и раста. Али шта ако школа постане простор у коме страх тражи скровиште? Ако су ходници пуни несигурних корака, а клупе места где понижење одјекује јаче од било које лекције?

Школа није само зграда са учионицама – она је друга кућа. Она није само простор за оцене, већ и место на коме дете стиче прве лекције о томе шта значи бити прихваћен, шта значи поштовање и како изгледа правично друштво. Али ако се у тој кући дете не осећа сигурно, ако у њој нема коме да се обрати, ако уместо осмеха носи терет у стомаку док прелази њен праг – тада је школа постала нешто што никада није смела да буде.

Наставници, педагози и школски психолози нису само они који преносе знања и преузму активну улогу када је последица наступила. Они су чувари дечјих осмеха. Њихова улога није само у томе да предају градиво, већ и да ослушкују, примећују и реагују. Први знак који наставник превиди може бити последњи позив у помоћ који је дете упутило.

»»» Како школа може деловати превентивно? «««

- **Наставник који добро познаје своје ученике знаће да препозна и оне који ћуте.** Дете које је одједном постало повучено, које избегава одређене групе, које се смеје превише нагло или се не смеје уопште можда носи терет који не сме никоме да повери. Наставник не сме бити само предавач, већ и онај који види, који пита, који разуме.
- **Дете које је доживело насиље не сме да осећа да је беспомоћно.** Психолог и педагог морају бити прве адресе на које дете долази када има проблем – али то неће бити случај ако их види само као формално постављене фигуре у свету одраслих. Они морају бити присутни, доступни, део свакодневице, а не само неко коме се иде „када нешто није у реду“.
- **У школама морају постојати јасни протоколи,** без простора за импровизацију. Свако дете мора да зна где да се обрати. Свако дете мора да зна шта ће се десити ако пријави насиље. Свако дете мора да зна да није само. Школа мора имати јасне процедуре, брзу реакцију и систем подршке који не оставља простор за страх и неодлучност.

- **Наставни програми се морају прилагодити потребама детета и учити га како да најважнијим вредностима**, а не само чињеницама. Математика и хемија су важне, али ниједна формула неће вредети ако дете не научи шта значи бити добар човек. Програми ненасилне комуникације, сарадње и емпатије морају бити део школског система, а не само повремене кампање.
- **Потребна нам је реакција, а не прећуткивање и стављање ствари „под тепих“**. Ако наставник окрене главу када дете трпи увреду, та тишина ће гласније одјекнути него било која увреда. Ћутање је саучесништво. Сваки пут када наставник, педагог или директор „не жели да се меша“, они су већ донели одлуку – одлуку да дете оставе само.
- **Програми вршњачке подршке су предуслов за безбрижно одрастање јер деца најбоље разумеју другу децу**. Вршњачки тимови подршке, у којима ученици уче како да помогну другима, како да буду ослонац и како да спрече насиље међу својим вршњацима, могу направити огромну разлику.

Школа није само место учења – она је место где дете гради своју слику о свету. Ако у школи научи да се ћути када је неко понижен, ћутаће и као одрастао човек. Ако у школи научи да је страх јачи од правде, никада неће имати храбрости да се бори за себе. Ако у школи научи да је немоћно, постаће одрастао човек који верује да је ћутање једини начин да преживи.

Школа мора бити простор сигурности. Дете које се плаши да уђе у учионицу, никада неће моћи да научи како да корача светом.

Применом принципа инклузивног образовања смањују се предрасуде, страхови, дискриминација и насиље. Дужни смо да нашој деци обезбедимо развој у друштву које је засновано на правичности, једнакости, солидарности, толеранцији. Јачање друштвених механизма за пријављивање дискриминације и кршења људских права је императив, у циљу обезбеђивања сигурности и једнакости свих родитеља и све деце – инклузивно друштво је друштво у којем су сви безбедни и имају једнака права. Настава која се заснива на креативности, емпатији и бризи за свако дете утиче и на редукцију предрасуда, страхова, дискриминације и насиља кроз прихватање различитости. У инклузивном образовању настава се заснива на креативности, емпатији и бризи за свако дете и утиче на смањење предрасуда, страхова, дискриминације и насиља кроз прихватање различитости.

Марија Петровић, Мастер педагог - ОШ „Војвода Мишић“
Учесница радионица у оквиру пројекта “Свет без насиља”

2.3. Центри за социјални рад – подршка у кризним ситуацијама

Постоје деца која живе у страху много пре него што постану жртве вршњачког насиља. Постоје домови у којима тишина није знак мира, већ страх од следећег викања, следећег ударца. Постоје деца која не знају шта значи сигурност – јер су одрасла у окружењу у коме је насиље било једини језик који су разумели.

Али дете никада не би смело да верује да је насиље нормално. Да је понижење заслужено. Да је батина „из раја изашла“.

Центри за социјални рад постоје управо због такве деце. Они нису само институције – они су мост између страха и наде. Они су рука коју дете мора да осети онда када му је најпотребнија.

» Како центри за социјални рад могу деловати у области спречавања вршњачког насиља?

- **Они пружају психолошку и правну подршку жртвама** - Дете које је доживело насиље често не зна коме да се обрати. Недостатак релевантних информација представља извор страха. Плаши се осуде, последица, стида. Центри за социјални рад су ту да му пруже безбедан простор где може рећи истину без страха. Психолози, социјални радници и правници који раде у овим центрима нису само службеници већ путокази који детету показују да има ко да га заштити. Барем би то требали бити.
- **Сарађују са школама, породицама и другим институцијама** јер насиље није изолован случај. Један шамар у школи често је одраз удараца код куће. Једно понижење у дворишту често је одраз година запостављања и недостатка љубави. Зато је сарадња између социјалних радника, школа и породица кључна. Дете не треба само заштиту – оно треба нови почетак.
- **Интервенција у породицама у којима постоји насиље** - Нека деца се не плаше вршњака. Плаше се родитељског погледа, гласа који се подиже, корака који најављују нешто лоше. Центри за социјални рад морају бити први који ће препознати породице у којима је насиље „нормалан“ део свакодневице. Они морају деловати пре него што дете научи да је страх једино што може да осећа.

- **Програм подршке за децу и родитеље** - Понекад родитељи нису насилни, али не знају како да помогну детету које је жртва. Понекад дете није насилно јер жели да буде, већ зато што не зна други начин да изрази своје осећаје. Центри за социјални рад морају радити и са жртвама и са учиниоцима јер свако дете заслужује прилику да научи како да буде боље.

Насиље се не лечи казнама – већ пружањем подршке пре него што буде прекасно. Дете које није добило помоћ данас, сутра може постати или нова жртва – или нови насилник.

"Вршњачко насиље није само дечја размирица – то је први корак ка нормализацији насиља у друштву. Као адвокат, видим како неправовремена реакција може довести до озбиљних последица, не само за жртву већ и за учиниоца. Право и правда морају ићи руку под руку са превенцијом, јер ниједна пресуда не може вратити детињство испуњено страхом."

адвокат **Предраг Поповић**

Учесник радионица у оквиру пројекта "Свет без насиља"

2.4. Полиција – сигурност која не сме да закаже

Некада је полицајац на улици, у кварту, био више од човека у униформи. Био је име које су деца знала, осмех који је уливао сигурност, присуство које је значило да је све под контролом. Родитељи су говорили: „Ако се нешто деси, потражи полицајца, он ће ти помоћи.“ И дете је знало да постоји неко ко ће стати између њега и страха. Али тај страх се углавном огледао у преласку преко улице јер је бахатих возача, нажалост, било одувек.

Раније нисмо имали полицајце у школи јер је она била симбол другарства као у рециталу чувеног Бранка Коцкице („Царство и другарство“):

*„У свету постоји једно царство,
у њему царује другарство.
У њему је све лепо у њему је све нежно,
У њему се све радује!“*

Школа је, барем за ауторе ове брошуре, представљала симбол најлепшег сећања и чувена крилатица „Од колевке па до гроба најлепше је ђачко доба“ била је резервисана за оне који, у позним годинама живота, евоцирају успомене на своје другове и другарице из школских клупа, заједничка дружења на одморима и прославама рођендана, дељење ужине и осмеха, попуњавање лексикона. Можда прве симпатије и држање за руке, понеко срце на листу школске свеске остављено испод клупе.

Не кажемо да тада није било вршњачког насиља, али чини се да је било мање видљиво, мање свеprisутно, мање разорно. Данас, сведоци смо тога, да се жртвује и оно највредније – живот. Поготову живот који је увенуо пре него је и стигао да процвета.

Дете, када уђе у школу, не би требало да осећа страх. Не би требало да размишља о томе којим ходником да прође, да ли ће га неко гурнути низ степенице, шта ће му осванути у електронској пошти након шестог часа. Школа би требало да буде место знања, игре и дружења а не бојно поље на којем наши најмлађи морају да науче како да преживе.

Школа не би смела да буду место где деца гледају преко рамена, страхујући од следећег гуркања, следеће увреде, следеће претње. Не би смела да буде арена у којој свако дете мора само да научи како да преживи.

Зато данас у школама имамо школске полицајце – не да би били неми посматрачи, не да би реаговали када је већ касно, већ да спрече да до насиља уопште и дође. Они нису ту да буду тек још један ауторитет у низу, већ ослонац, сигурност, неко ко ће стати између детета и страха.

Школа у којој дете зна да није само је она у којој полицајац није странац који пролази ходницима, већ неко коме се може веровати. То је место где деца знају да могу да му приђу без бојазни. Он није ту само да спроведе закон, већ и да га објасни. Да покаже да закон није претња – већ заштита. Да дете које је угрожено зна да има коме да се обрати, да није само, да постоји неко ко ће чути и оно што није изговорено.

Понекад један корак ходником може значити свет без насиља детету које осећа да је само, један пажљив поглед може разоткрити ћутање у којем се гуши молба за помоћ. Један разговор може зауставити сузу која није стигла да падне.

Полицајац у школи није само чувар – он је знак да систем бди над својом децом. Он је тај који ће приметити ако неко дете сваког дана иде само, ако му у очима недостаје радост, ако му је ранац увек лакши када се враћа кући. Он је тај који може спречити да једно понижавање постане навика, да један ударац постане начин комуникације, да страх постане свакодневница.

Сваки случај насиља који је спречен, свака жртва која није морала да ћути, свака сигурност коју је осетило бар једно дете представља победу друштва. А полиција није само сила закона. Она је граница између страха и наде, а у систему који не сме да закаже – нада увек мора да победи.

Сарадња полиције са школом, социјалним службама и здравственим установама

Насиље није проблем који може да реши само једна институција. Када дође до озбиљног случаја злостављања, полиција сарађује са:

• Школом

- Наставници, педагози и психолози имају обавезу да пријаве свако уочено насиље;
- Заједно са полицијом, школа спроводи мере заштите ученика;
- Полицајци држе едукативне часове о безбедности, правима ученика и последицама насилног понашања.

• Центром за социјални рад

- Када дете трпи насиље у породици или је учинилац вршњачког насиља, полиција укључује социјалне службе;
- Центар за социјални рад помаже породици, пружа психолошку подршку жртви и ради на ресоцијализацији насилника.

• Здравственим установама

- Када дете задобије физичке повреде или има знаке психолошке трауме, полиција координише активности лекара и психолога;
- Жртве насиља често имају последице попут анксиозности, несанице и посттравматског стресног поремећаја – здравствени систем је ту да им помогне.

Како да школска полиција (из)гради безбедно окружење?

- **Превентивне патроле у школи и око школе** - Једно дете које примети полицајца на улазу осетиће сигурност. Један насилник који га види два пута ће размислити пре него што крене да малтретира некога.
- **Отворена врата за ученике** - Деца морају да знају да полицајац није само службено лице које „кажњава“, већ неко ко може да помогне. Разговори у поверењу могу спасити живот.

Како полиција треба да реагује на насиље у школама?

Када дете доживи насиље, често нема снаге да се одмах обрати за помоћ. Некада ћути из страха, некада из стида, а понекад верује да нико неће разумети. Управо зато је школски полицајац ту - не да чека да проблем постане трагедија, већ да га спречи пре него што остави последице.

1 Први корак – слушање и поверење

Полицајац у школи није само симбол реда, већ и особа којој дете може да се повери. Ако ученик приђе и исприча шта му се дешава, кључно је да полицајац покаже разумевање, смиреност и подршку. Ниједно дете не сме да осети да је његов проблем „неважан“ или да је „само фаза“. Сваки страх је реалан за онога ко га осећа.

2 Други корак – хитно реаговање у случају насиља:

- Заустављање инцидент, спречавање ескалације и заштита жртава;
- Идентификација актера насиља и узимање изјаве од сведока;
- Обавештавање школске управе, психолога и одељенског старешине;
- Процена да ли је потребно укључити центар за социјални рад или друге институције;
- Обавештавање родитеља о инциденту и саветовање како даље да поступе.

3 Трећи корак – подстицање ненасилног решавања сукоба

Понекад, насиље није последица зле намере, већ незнања и недовољне информисаности. Деца нису увек свесна тежине својих поступака. Зато је улога полицајца и превентивна – разговорима, радионицама и личним примером учи децу да проблеме решавају без агресије, да поштују границе других и да се не боје да пријаве насиље.

Школски полицајци нису ту да „буду сведоци“, већ да буду ослонац. Да дете зна да не мора да ћути. Да насилник зна да нико није недодирљив. Да родитељ зна да постоји неко ко будно пази на њихово чедо и када они нису физички присутни.

Ако се једно дете осмели да пријави насиље, ако се једно дете осети сигурно, ако се један насилник заустави пре него што направи корак преко линије - то није само једна мала победа. То је друштво које мењамо, корак по корак, све док свака школа не постане сигурно место где дете сме да буде оно што јесте, без страха да ће бити повређено.

Не постоји једна универзална дефиниција вршњачког насиља. Вршњачко насиље није свађа, нека пријатељска шала или неспоразум, нека ненамерна грешка или случајност, већ оно постоји када је ученик изложен насилном, негативном понашању од стране једног или групе ученика, са циљем да га повреди, исмеје или понизи. Вршњачко насиље је агресивно, намерно, свесно поступање које се понавља и траје дужи временски период над једним истим учеником.

Мр Даниела Трајковски, учесница радионица у оквиру пројекта “Свет без насиља”

2.5. Јавни тужилац и суд - опомена или казна

Када је насиље учињено, а још важније пријављено, откривено да је малолетник према малолетнику био насилан, повредио га, претио му, конкретизовали смо случај вршњачког насиља. Поступање јавног тужиоца и суда мора да буде брзо, ефикасно, адекватно делотворно.

Циљ је да се малолетни оштећени заштити, малолетни учинилац кривичног дела опомене или казни у зависности од врсте насиља и тежине насталих последица по малолетног оштећеног. Кривично одговорни су малолетници који су у време извршења кривичног дела навршили четрнаест година и нису напунили осамнаест година. Битна је разлика и на млађе малолетнике старости од 14-16 година и старије малолетнике од 16-18 година. Ово разликовање важно је због мера које се могу и које ће се предузети у поступку који ће се спровести према малолетном учиниоцу кривичног дела.

У школи, на спортској активности, у дружењу после школе дошло је до насиља које се мора назвати кривичним дело, а то може бити Лака телесна повреда, Тешка телесна повреда, Насилничко понашање, Угрожавање сигурности, Учествовање у тучи. Вршњачко дружење постало је вршњачко насиље. Поступак према малолетним учиниоцима има своје специфичности, важна је заштита малолетног оштећеног, али и правилан одабир мере која ће се применити према малолетном учиниоцу кривичног дела.

Јавни тужилац и судија за малолетнике могу применити један или више васпитних налога према малолетном учиниоцу кривичног дела, а први који би било целисходно применити у случају вршњачког насиља јесте поравнање са малолетним оштећеним, извињење малолетном оштећеном, надокнада штете. На овај начин се уважава у потпуности личност малолетног оштећеног, али и помаже малолетном учиниоцу кривичног дела да схвати штетност својих поступака и својеврсна опомена да више не врши кривична дела. Уз овај васпитни налог у случају вршњачког насиља био би изречен и васпитни налог који подразумева укључивање малолетника у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту у циљу промене понашања у циљу усвајања неагресивних образаца понашања.

Уколико је малолетни учинилац по други пут или по ко зна који пут учинио кривично дело, јавни тужилац и суд ће се одредити за неку васпитну меру која ће бити одговарајућа личности малолетника. И васпитна мера у оквиру судских обавеза може да подразумева да се малолетник извини малолетном оштећеном, укључи у спортске активности где поново може да се ради на преусмеравању агресије у спортску енергију и да се укључи у појединачни или групни третман здравствене установе или саветовалишта.

Појачан надзор родитеља или органа старатељства су потребни у ситуацијама које превазилазе „дечије несташлуке и грешке“. Због тога је веома важно благовремено реаговање како би правосуђе одговарајуће реаговало на незаконито понашање малолетника. Пријављивање је неопходно како страх уплашеног ученика не би од школе створио мрачну зграду у којој станује насиље и како би сваки ученик знао да је заштићен и да ако се према школском другу лоше понаша биће кажњен. Заштита и казна у истом систему, сваком према његовом понашању, за детињство без насиља.

Извор:

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Службени гласник РС“ број 85/2005)

2.6. Здравствени систем – први који види, последњи који сме да ћути

Пре него што дете изговори оно што је његов највећи страх, његово тело већ шапуће истину. О томе сведоче главобоље које не пролазе. Бол у стомаку који нема узрок. Отежано дисање. Ожиљци који „нису ништа“, али се појављују изнова. Очни капци отежали од несанице, испод којих се назире поглед који је некада блистао, а сада само гледа негде у даљину, празан, далеко од овог света.

Лекари, медицинске сестре, психолози – сви они стоје на невидљивој стражи, између детињства и страха. Они су често први који виде последице насиља, чак и када га нико није пријавио. Страх уме да се сакрије иза осмеха, али не и иза убрзаног пулса када се помене одређено име. Не и иза дрхтаја руке док се свлачи за преглед. Не и иза стиснуте песнице детета које не жели да се дотакне места које боли.

Педијатар који примети да дете долази превише често, али са нејасним симптомима, медицинска сестра која види исте модрице на истим местима, психолог који осети да је тишина одговор гласнији од речи - они су први који могу да виде, први који могу да питају, први који могу да посумњају. И последњи који смеју да ћуте!

Дете које долази у ординацију не тражи само лек већ, врло често, спас. Неће увек изговорити шта га боли, али његово тело ће причати уместо њега. Наравно, ако га неко пажљиво слуша. Ако неко примети да модрица није од пада, да страх није само стидљивост, да исцрпљеност није само фаза.

Здравствени радници нису само они који лече - они су чувари детињства. Када они не ћуте, један живот може бити спашен. Један загрљај може доћи на време. Једно дете може закорачити у будућност без страха.

Понекад дете у школу дође са модрицом. Понекад каже да је пало. Да се ударило о сто. Да се саплело. Понекад заиста и јесте. Али шта ћемо са оним модрицама које нису последица спортске игре, неспретности или запрека на путу?

Лекари, медицинске сестре, психолози су први који могу да примете траг насиља. Али само ако гледају. Само ако не питају формално, већ искрено. Ако гледају срцем јер „човек само срцем добро види; суштина је очима невидљива“. Дете неће увек рећи шта му се догодило, али тело ће причати уместо њега.

Здравствени радници су први који могу да поставе питање које ће отворити врата истини. И последњи који смеју да окрену главу.

Препознавање физичких знакова злостављања

- Модрице које се не уклапају у причу о паду;
- Повреде на местима која обично нису изложена ударцима током игре;
- Ожиљци који не припадају несташлуцима детињства;
- Више повреда у различитим фазама зрастања – као нечујан доказ да бол није изолован случај, већ навика.

Препознавање психолошких знакова насиља

- Дете које трза руку када неко пожели да га нежно додирне;
- Избегавање контакта очима, као да се плаши да ће га поглед одати;
- Необјашњиви напади панике;
- Тишина која вришти гласније од сваке речи.

Када здравствени систем мора да реагује?

- Када дете предуго ћути пре него што одговори на једноставно питање;
- Када погледа у родитеља пре него што каже шта му се догодило;
- Када нема физичког узрока за његов бол, али постоји страх који је видљив у сваком покрету;
- Када је осмех исцртан на лицу, али не стиже до очију.

Важно је запамтити да:

- Један лекар који види више од дијагнозе – може спасити живот.
- Једна медицинска сестра која постави право питање – може отворити врата истини.
- Један психијатар који зна да страх нестаје само ако се подели – може променити нечију будућност.

Једна рука која пружи подршку на време може спречити да дете заувек изгуби веру у то да је свет безбедно место.

2.7. Медији и друштvene мреже – реч која гради или руши

Насиље ретко почиње ударцем. Чешће настане у неком невидљивом кутку туђег немара – у речима које нису промишљене, у шапату који се претвара у лавину, у подсмеху који се шири брже од истине. Оно ниче у коментарима испод слике, у поруци послатој у касне сате, у вестима које не разликују жртву од сензације.

Медији имају моћ. Једна вест може осветлити пут, покренути промене, спасити нечији живот. Али једна непромишљена реч може срушити свет детету које се већ бори да не посустане. Упамтимо, није свака прича коју испричамо само вест - понекад је то пресуда.

»» Одговорност медија – између истине и сензације

- Када извештавамо о насиљу, да ли штитимо жртву или је излажемо додатној патњи и ревиктимизацији?
- Када пишемо о трагедији, да ли нудимо решење или само тежимо сензационализму?
- Када деца читају наслове, да ли у њима виде наду или још један разлог да ћуте?

Новинар није само приповедач. Он је неко чија реч може бити светло у мраку или камен који ће дете понети на већ претежак терет.

Ако извештавамо тако да родитељ боље разуме своје дете, можда ће га једног дана спасити од ћутања. Ако пишемо тако да жртва зна да није сама, можда ће се охрабрити да потражи помоћ. Ако нам је уместо сензације важнија истина, можда ћемо променити свет - барем један, мали, детету које је изгубило веру у њега.

Свака прича коју испричамо није само вест. Она може бити рука која подиже или терет који гура дубље у провалију. Избор је наш.

»» Друштвене мреже – арена без граница

Један коментар. Један непажљив тренутак. Једна подељена слика. Понекад је то довољно да дете изгуби веру у себе.

Друштвене мреже не спавају, а са њима не спава ни страх. Једном кад слика, порука или видео буду објављени, повратка нема. Невидљиви посматрачи постају судије, а дете које је погрешило или само било на погрешном месту у погрешно време постаје мета хиљада непознатих лица. Све што буде објављено на интернету, ту и остаје!

◆ Зато је важно:

- **Да се садржај контролише** - увреде, претње и говори мржње не смеју бити у коментарима јер речи могу бити подједнако оштре као и ударци. Један коментар може постати семе несигурности, а један виралан снимак може уништити нечији живот.
- **Да се промовишу праве вредности** - уместо сензационализма, у фокус треба ставити примере храбрости, приче о онима који су устали против насиља, о наставницима који су реаговали на време, о пријатељима који нису окренули главу.
- **Да се жртвама пружи глас, али не на рачун њиховог достојанства** - нико не сме да буде сведен на број у статистици или наслове који трају један дан. Док се вест заборави, дете и даље живи са њом.

Неко ће рећи: „То је само интернет.“ Али за дете које увече, у тишини своје собе, склупчано држи телефон и чита речи које га руше – то није само интернет. То је свет у коме нема где да побегне. Свет у коме увреде не нестају кад се угаси екран. Свет у коме се страх не брише једним кликом.

◆ Реч може да рани, али може и да излечи

Медији могу бити огледало друштва или његов највећи коректор. Друштвене мреже могу бити простор мрака или платформа светлости. Избор није у алгоритму – избор је у људима који тај свет обликују.

Само један чланак може подстаћи промену, један коментар може уништити дан, једна подршка може спасити живот.

Изаберимо речи које граде, а не руше!

»» Критички осврт на утицај медија: Филмови, ТВ серије, музички спотови, ријалити програми и уметнички перформанс

Узимајући у обзир флексибилност законски одредби које су данас толерантније по питању дозволе медијских садржаја свуда у свету, па и код нас, сложићемо се да требају постојати границе. Није довољно да на телевизијама само имамо знак о тзв. "дозволама за гледање" лица од 12 до 18 година, јер такав медијски садржај није доступан само на телевизији већ и на интернету. То значи да чак и садржаји означени као неприкладни за одређене узрасте остају лако доступни младима, што представља озбиљан друштвени изазов.

Последњих двадесет година сведоци смо тренда у коме се у филмској и ТВ продукцији доминантно приказују теме као што су криминал, корупција, проституција и насиље. Овакви наративи не само да не одражавају реалну слику друштва, већ је генерализују и нормализују девијантна понашања, чиме их намећу као друштвени стандард.

Посебно забрињава чињеница да се у овим садржајима често на сатиричан или „уметнички“ начин приказују и професије од јавног значаја – полицајци, судије и други државни службеници (са дозволом да се у службеним просторијама снимају такви садржаји), што представља негативан тренд који може довести до урушавања поверења у институције, без обзира на "хумористички и уметнички" дојам аутора.

Овај садржај сматрамо неприкладним за младе, поготову уколико је таква тематика "мејнстрим" по принципу "copy-paste" комерцијалног успеха. Зато смо мишљења да таквих филмова и серија треба бити знатно мање, не умањујући њихову вредност (ако је уопште и има), већ да то не сме бити наратив савремене филмске продукције.

Што се тиче музичких спотова врло популарних музичких извођача међу младима, посебно забрињавају сцене експлицитног се*са, физичког насиља, уживања у наркотицима и промоције криминалног начина живота. Ови садржаји који за циљ имају профит "по сваку цену" не само да превазилазе границе доброг укуса, већ представљају ризик од опонашања и романтизовања штетних модела понашања, који се младима представљају као симбол моћи, успеха и популарности.

Још већи проблем представљају песме са текстовима који садрже омаловажавање, деградацију жена и насиље као облик доминације. Посебно су алармантни стихови који глорификују насиље у партнерским односима, па чак и инцестуалне мотиве – што је недопустиво чак и у најлибералнијим друштвима. Ово није ствар само морала или укуса, већ здравог разума и заштите младих генерација.

Медији имају моћ да обликују стварност, али и одговорност да промовишу вредности. Потребно је поставити нове стандарде – да се креативност и профит могу остварити и кроз садржаје који подстичу позитиван развој младих, уместо кроз промоцију насиља, криминала и деградације.

Сваки човек данас није само друштвено, већ и „медијски жедно“ биће – а ако му понудимо само контаминирану воду, он ће је пити. Зато је време да створимо чист извор – садржаје који граде здрав дух, а не разарају га.

2.8. Заједница – огледало друштва које мора да реагује

Ниједно дете не расте само. Ниједна жртва није изолован случај. Свако насиље које се догоди у тишини, догодило се јер је неко из окружења одлучио да не гледа, да не чује, да не реагује.

Заједница није само скуп улица и кућа. Она је глас који треба да каже: „Овде си сигуран.“ Она је рука која се пружа пре него што пад постане неминован. Она је поглед који примећује оно што не сме остати непримећено.

Понекад није потребно много да бисмо спречили насиље. Довољно је да приметимо. Како?

Тако што ћемо, за почетак, престати да радимо три ствари на које смо, нажалост, навикли:

Комшије - поготову оне које проводе време код кључаонице или на прозорима, или су тик до собе детета које плаче у своја четири зида. Први који примете дечака који се сваког дана враћа кући прљав, поцепан и уплакан. Виде девојчицу која избегава одређене улице. Али да ли икада питају „Да ли је све у реду?“

Тренери - Они који су уз децу док уче да буду тим, али понекад не примете да једно дете увек остаје последње. Да изненада губи интересовање за спорт који је некада волело. Али шта ако једно дете одједном престане да долази на тренинге? Шта ако увек стоји по страни, сагнуте главе, док други трче? Ако га више нико не бира у екипу већ седи на клупи као резерва, осећајући се као пети точак на аутомобилу. Шта ако је некада било најгласније, а сада му се глас више не чује? Можда није изгубило интересовање. Можда је изгубило снагу да се бори.

Родбина - Људи који би требало да знају. Али некада не питају. Дете не прича као раније. Избегава породична окупљања. На фотографијама се осмехује, али у стварности све ређе подиже поглед.

Понекад дете неће рећи да му треба помоћ. Али хоће показати.

Насиље не почиње увек нагло. Понекад се најављује месецима, годинама. Дете које је некада трчало улицом, сада корача полако, гледајући у земљу. Оно које је волело фудбал, изненада одустаје од тренинга, не нудећи објашњење. Она девојчица која је била гласна, сада је тиха. Превише тиха.

Неће увек рећи. Али увек ће показати.

Постоји насиље које не чујемо. Али можемо га видети - ако не окренемо главу.

Вршњачко насиље никада није потпуно скривено. Оно има сведоке - вршњаке који гледају, наставнике који чују, родитеље који осећају да нешто није у реду.

Сваки пут када неко ћути, насилник добија дозволу да настави.

Дете које сваки дан одлази у школу са чвором у стомаку мора да зна да постоји неко, негде, ко ће стати уз њега. Да није само. Да га неко види.

Заједница је више од групе људи који живе једни поред других. Она је одраз вредности које делимо. Ако у нашем окружењу постоји дете које ћути, које нестаје у гомили, које је из дана у дан све тише – имамо одговорност да се запитамо зашто.

Превенција почиње онда када престанемо да затварамо очи. Када не дозволимо да страх говори гласније од нас. Заједница које штити своју децу, штити и своју будућност.

2.9. Организације цивилног друштва – руке које штите онда када је најпотребније

Док институције имају своје протоколе, процедуре и временске оквири за реаговање, сваки механизам за заштиту од насиља постаје ефикаснији када постоји сарадња свих друштвених актера. Државни органи и институције које се баве спречавањем и сузбијањем свих облика насиља имају кључну улогу у систему заштите, док удружења грађана, грађанске иницијативе и хуманитарне организације представљају важан ослонац у заједници.

Оне доприносе ширењу свести и пружању подршке тамо где је помоћ најпотребнија - у тренуцима када дете осећа да нема коме да се обрати, када оклева да проговори из страха, срама или неверице да ће му неко поверовати. Њихова улога је да оснаже дете, пруже му сигурност и уверење да није само, да је свака прича важна и да свако насиље има решење – али само ако се не прећути.

Оне едукују и оснажују – јер дете које зна своја права, али и обавезе, постаје активан чинилац у спречавању насиља. Важно је да сваки ученик зна да није само одговорно да штити себе, већ и да пријави када примети да је неко други жртва насиља. Превентивни програми који уче децу како да препознају насиље, како да реагују, коме да се обрете и како да заштите и себе и друге, могу бити разлика између жртве која ћути и детета које се усуђује да тражи помоћ.

Неке од ових организација пружају психолошку и правну помоћ, неке воде линије за подршку, неке покрећу иницијативе за промене закона, а неке су уточиште за оне који немају где да побегну. Али свима је један циљ исти – да ниједно дете не остане невидљиво.

Зато је синергија између државних институција, цивилног друштва и свих који се боре против насиља неопходна јер само заједно можемо створити безбедније окружење за свако дете.

III Механизми заштите деце од вршњачког насиља

3.1. Превентивни програми у школама – кораци који стварају будућност без насиља

Превенција није само реч на папиру. Она је процес који почиње оног тренутка када дете уђе у школу, када први пут седне у клупу и учи како да гради односе. Она није само један час посвећен вршњачком насиљу већ начин на који школа дише, начин на који наставници говоре, начин на који деца уче да поштују и разумеју једни друге.

» Радионице – простор за заједнички раст

Добро вођена радионица није „још један час“. То је простор у коме дете не мора да буде најбољи у математици или правопису да би било вредновано. То је место где свако има глас, где страх није синоним за ћутање, већ за разговор.

» Како изгледају успешне радионице у школама?

- Деца заједно анализирају стварне ситуације вршњачког насиља – али не као неми посматрачи, већ као они који уче како да реагују.
- Ученици не добијају спремне одговоре, већ их сами стварају, водећи дијалог, учећи да слушају и разумеју једни друге.
- Радионице нису предавања, већ жива искуства – улоге, симулације, личне приче, разговори без осуђивања.
- Никада се не говори само о жртви или насилнику већ о свакоме ко стоји између њих. Највећи утицај имају управо они који посматрају.
- Креирање фокус група може бити веома значајно у превенцији вршњачког насиља и развоју емпатије код деце. Управо кроз преузимању различитих улога деца могу развити осећај заједништва, припадности и бриге за другог.

3.2. Предавања – када учење није обавеза, већ инспирација

Када се каже „предавање о вршњачком насиљу“, деца често очекују нешто досадно, нешто што ће одслушати и заборавити. Али права предавања остављају траг. Она нису само низ чињеница – она су приче које покрећу, примери који се памте, поруке које остају.

»»» Каква предавања заиста мењају перспективу?

- **Када говоре људи који су били жртве вршњачког насиља** – јер деца не заборављају емоцију коју осете док слушају некога ко је прошао кроз оно што можда и они пролазе.
- **Када предавач није само стручњак, већ неко ко поставља питања која одзвањају** – „Шта би ти урадио да видиш насиље?“, „Како би се осећао да је жртва или насилник твој брат, сестра, најбољи друг?“.
- **Када се не прича о казнама, већ о последицама** – како насиље мења жртву, али и онога ко га чини.
- **Када деца схвате да није поента само у томе да „не буду насилници“, већ да буду заштита** – јер ако нико не проговори, насиље постаје прихватљиво и представља мапу пута за оне који се поистовећују са оним што им се свакодневно пласира.

Искуства многих образовних система широм света показују да је неговање емоционалне интелигенције и вештине комуникације једнако важно као и развој академских знања. Разумевање сопствених емоција, као и емоција других, вештина активног слушања и конструктивног решавања конфликта помажу деци да изграде отпорност, самопоуздање и осећај припадности.

Емоционална интелигенција нам помаже да људе разумемо не само срцем, већ и умом. Од ових вештина често зависи не само професионални успех, већ и лична срећа и задовољство сопственим животом. Зато је важно да школе буду место где ће се ове вредности систематски неговати, било кроз постојеће наставне садржаје, било кроз додатне програме који подстичу емпатију, сарадњу и неговање здравих међуљудских односа.

Искрено се надамо да ће се у будућности све више пажње посвећивати неговању емпатије и социјалних вештина код младих јер су управо оне темељ за стабилне личности и заједницу у којој ће свака особа осећати сигурност, разумевање и поштовање. Само тако можемо заједно градити свет без насиља.

3.3. Програми ненасилне комуникације – учење које мења односе

Ненасилна комуникација није само начин говора – она је начин размишљања и начин живота. Када дете научи да разуме своје емоције и потребе, престаје да гледа друге као претњу. Када научи како да изрази бес, а да не нанесе штету насиље губи своју снагу и повлачи се у своју љуштуру попут пужа.

»»» Како се у пракси учи ненасилна комуникација?

- **Кроз лични пример** – наставници уместо „Престани одмах!“ кажу „Видим да си љут, хоћеш ли да ми кажеш шта те мучи? Да ли ти је неко нешто рекао? Да ли је све у реду, овде/код куће?“;
- **Кроз игру улога** – деца улазе у различите сценарије и уче како да реагују без агресије;
- **Кроз тренинг емоционалне писмености** – препознавање онога што се осећа, разумевање туђих емоција и не допуштање да бес постане насиље;
- **Кроз учење да неслагање није претња** јер сукоб није оно што уништава односе, већ начин на који га решавамо.

Програми ненасилне комуникације не значе да никада неће бити конфликта – значе да ће деца знати како да их реше. Насиље нестаје када се замени разумевањем.

Када школа постане место сигурности, насиље губи своје упориште.

Не мењамо свет великим гестовима, већ малим корацима – кроз речи које штите, погледе који разумеју, системе који не остављају простор за страх.

Дете које зна како да изрази оно што осећа – дете је које неће ударити, неће понизити, неће ћутати. А то је први корак ка друштву без насиља.

3.4. Саветовалишта за децу и родитеље – сигуран простор за разумевање, подршку и излаз из насиља

Насиље ретко престаје само од себе. Оно се гаси онда када неко препозна бол и пружи руку. Али шта када дете нема коме да каже шта га мучи? Када родитељ не зна како да помогне? Када страх постане зид између проблема и решења?

Саветовалишта за децу и родитеље нису само канцеларије са столицама и папирима. Она су уточишта за питања која нико не поставља наглас. Она су простор где дете може да каже: „Плашим се“, а да не буде осуђено да је „кукавица“, „слабић“, „пекмез“. Где родитељ може да призна: „Не знам шта да радим“, „Осећам се беспомоћно“, а да не буде окривљен. Где разговор постаје мост између проблема и његовог решења.

Саветовалишта помажу:

- **Детету које је жртва насиља** – уче га да страх није пораз, нити срамота, да постоји начин да се одбрани и да оно није криво за оно што му се дешава;
- **Родитељима деце која трпе насиље** – дају им алате како да препознају знакове узнемирености код детета, како да му приступе, како да се изборе са сопственим осећајем беспомоћности;
- **Детету које је у ризику да постане насилник** – показују му да постоје други начини да изрази свој бес, да моћ није у понижавању другог и демонстрирању силе, већ у разумевању себе;
- **Наставницима и стручњацима у школама** – нуде смернице како да реагују када примете насиље, како да приступе детету које је угрожено, како да спрече ескалацију конфликта.
- **Код решавања конфликта** – учимо децу како, уместо да трпе или ударају, науче да говоре.

Дете које не зна како да реши проблем речима, решиће га ћутањем – или ударцем. Зато су програми за ненасилну комуникацију кључни део саветовалишта. Они уче децу:

- **Како да се изборе са конфликтом без насиља**, било кроз асертивну комуникацију, постављање граница, препознавање манипулације или друге технике;

- **Како да кажу НЕ без страха** - без осећаја кривице, без потребе за правдањем;
- **Како да осете када нешто није у реду и коме да се обрате** јер понекад дете не зна да насиље није нешто што „мора да издржи“ и „задржи у себи“.

Саветовалишта нису само место - она су нада. Када дете изађе из школе, оно треба да зна да постоји место где је сигурно. Када родитељ схвати да се нешто дешава, треба да зна коме да се обрати. Насиље не престаје када затворимо очи пред њим – престаје када отворимо врата за разговор.

Нико не сме остати сам у борби против насиља.

3.5. Анонимне пријаве насиља

Када дете трпи насиље, једна од највећих препрека је страх да нико неће веровати или да ће се ситуација погоршати ако проговори. Зато је важно имати механизме који омогућавају сигурно пријављивање без страха од последица.

Многа деца не пријављују насиље јер се плаше освете вршњака, осуде околине или недостатка реакције одраслих.

» Примери добре праксе - платформа „Чувам те“ – национална платформа за превенцију вршњачког насиља

У свету који је често окренут ка индивидуалним успесима, а мање ка колективној одговорности, платформа „Чувам те“ представља светлу тачку која сведочи о томе како друштво може да се уједини у заштити најрањивијих – наше деце. Осмишљена и реализована као одговор на све израженији проблем насиља, овај дигитални алат нуди конкретну помоћ тамо где је најпотребнија: у школама, домовима и заједницама које траже одговоре на питања како да спрече, пријаве и зауставе насиље.

Влада Републике Србије, Канцеларија за информационе технологије и електронску управу, министарства и друге надлежне институције, на предлог Асоцијације правника АЕПА, у оквиру Четвртог Акционог плана за спровођење иницијативе Партнерство за отворену управу Републици Србији, успоставила је и развила платформу „Чувам те“ као националну платформу за превенцију вршњачког насиља.“

Овај подухват је уједно и пример како струка и државне институције могу заједно да креирају практична решења за дубоке друштвене проблеме.

Платформа није само технолошка иновација – она је симбол једног друштва које је одлучило да не окреће главу од проблема, већ да гради систем који гарантује подршку, сигурност и могућност за нови почетак сваког детета које је изложено било којем облику насиља.

1. Анонимно пријављивање насиља

Један од највећих проблема у борби против насиља је страх од последица пријављивања. Деца често ћуте јер верују да нико неће стати на њихову страну, или се плаше освете вршњака, наставника, па чак и родитеља.

„Чувам те“ омогућава брзо и безбедно пријављивање свих облика насиља у само неколико корака. Свака пријава може се поднети анонимно, а жртва или сведок насиља добија могућност да прати ток поступка и сазна које институције су укључене у решавање случаја.

2. Брза и координисана интервенција

Платформа повезује све релевантне институције у систему заштите:

- **Школе** - наставници и педагози добијају упутства како да реагују у случају насиља;
- **Центре за социјални рад** - процењују ризик и пружају подршку жртвама;
- **Полицију** - укључује се у случајевима тежих облика насиља;
- **Здравствене установе** - пружају медицинску и психолошку помоћ.

Овај мултисекторски приступ значајно повећава ефикасност поступања и спречава да случајеви остану нерешени.

3. Едукативни материјали

Један од најважнијих корака у борби против насиља је превенција. Платформа „Чувам те“ садржи богат едукативни садржај за:

- **Децу:** како да препознају насиље и како да се заштите
- **Родитеље:** како да примете знакове да је њихово дете жртва или учинилац насиља
- **Наставнике:** како да реагују и како да створе сигурно окружење у школи

» Резултати и значај платформе

Бројке говоре саме за себе: **5306 пријава** на платформи „Чувам те“ на дан 15.2.2025. године.

Од поднетих пријава 2245 (54,17%) су интерне (поднете од стране установа), а 1889 (45,83%) су екстерне (поднете од стране грађана).

Посматрано према полу, 43,07% учесника у насиљу су мушког пола, а 38,38% лица женског пола, Категорија „неодређеног пола“ примењује се у случају дигиталног насиља, када је неко од учесника непознат подносиоцу пријаве (18,55%).

Закључно са месецом новембром 2024. године укупно је послато 2752 захтева за поступање различитим надлежним државним органима, од тога је 2714 примљених захтева, од тога прихваћених 2552, а одбачених 82.

Изнети статистички подаци потврђују оправданост постојања овакве платформе (извор: Платформа „Чувам те“).

Све важне информације о раду платформе, начинима пријављивања и реаговања на вршњачко насиље могу се наћи на званичном сајту платформе : „Чувам те“ – <https://www.cuvamte.gov.rs> .

» Платформа као симбол друштва које не окреће главу

Насиље над децом није само лична трагедија појединца – оно је одраз вредности једног друштва. Свако дете које пати у тишини, свака суза која прође незапажено, сваки страх који се гура под тепих представља нашу колективну одговорност.

Платформа „Чувам те“ није само дигитално решење. Она је порука сваком детету које се осећа невидљивим. Порука да је његова бол стварна. Да је његова прича важна. Да се не сме помирити са ћутањем.

„Чувам те“ је први корак ка промени. Али права промена почиње у нашим домовима, нашим школама, нашим разговорима. Ниједна платформа, ниједан закон, ниједна институција не може заменити људскост. Али када се технологија, закон и људскост споје, онда више ниједно дете не мора бити само.

Насиље престаје онда када свако од нас одлучи да више неће окретати главу јер ако дете нема храброст да проговори, то је само знак да је друштво било превише гласно у својој тишини.

Платформа „Чувам те“ је механизам за брзо пријављивање случајева вршњачког насиља, што ствара неопходне предуслове за брзу и адекватну реакцију. Она је симбол јединствености друштва у сузбијању вршњачког насиља и најуверљивији доказ да се савремене информационе технологије могу на прави начин искористити у борби за безбедније, праведније и хуманије друштво.

“ЧУВАМ ТЕ”

**Сањао сам свет пун осмеха и среће, где
свако дете сигурно корача, где нема
страха, нема суза, нема таме, већ само
љубав што светом јача.**

**Нећемо ћутати кад боли нечије срце, кад
неправда притисне као камен тежак, уз
“Чувам те” ми дижемо глас, за сигуран
дом, за свет леп и нежан.**

**Чувам те, ко јутарњу росу цвет, заједно
смо јачи, заједно смо свет! Руком у руци
градимо дан, “Свет без насиља” –
слободан сан!**

**Светло у нама нек’ вечно траје, доброта
да пише будуће дане, сви заједно
можемо више и боље, да љубав буде
оно што остане!**

**Чувам те, ко јутарњу росу цвет, заједно
смо јачи, заједно смо свет! Руком у руци
градимо дан, “Свет без насиља” –
слободан сан!**

3.6. Јачање законске заштите – од речи до стварне промене

Иако у Републици Србији постоји релативно добар систем правне заштите жртава насиља, потешкоће се јављају у његовој примени. Многи судови још увек немају посебне просторије за саслушање посебно осетљивих сведока, што може у великој мери отежати њихов кривичнопроцесни положај. Потребно је унапредити рад служби подршке жртвама и сведоцима које постоје при надлежним судовима и тужилаштвима. Такође, веома је важно инсистирати на доследној примени начела хитности када је реч о поступку према малолетницима.

Сматрамо да би било веома значајно са аспекта заштите од насиља у дигиталном окружењу, приликом неког од наредних новелирања кривичног законодавства, прописати посебно кривично дело “дигитално насиље”, узимајући у обзир штетне последице овог облика насиља.

Наравно, пре упућивања формалног предлога надлежним институцијама, потребно је спровести одговарајућа научна истраживања и покренути дијалог свих заинтересованих друштвених актера.

Када говоримо о заштити жртава дигиталног насиља, као позитиван пример можемо истаћи Национални контакт центар за безбедност деце на интернету “Паметно и безбедно” који се бави искључиво овом проблематиком. Линк ка страници: <https://pametnoibezbedno.gov.rs/>

Снага закона је у његовој ефикасној примени. Никада не треба изгубити из вида да је од најбољег закона једино бољи најбоље примењен закон!

3.7. Дигитална писменост и сигурност на интернету – како се заштитити у виртуелном свету?

Интернет је постао друга стварност за младе – место где уче, друже се, истражују, али и где су изложени ризицима. Од друштвених мрежа до игара и платформи за комуникацију, дигитални свет је пун могућности, али и замки. Да би деца била безбедна, дигитална писменост мора бити једна од основних вештина коју уче од најранијих дана.

➤ У чему се огледа важност дигиталне писмености?

- Дете које зна како да се заштити, мање је изложено дигиталном насиљу.
- Дете критичко размишљање спречава да поверују свему што прочитају.
- Дете један непромишљен клик може угрозити нечију приватност или сигурност.
- Дигитална безбедност није само питање техничке писмености – она је питање личне заштите и бриге о себи и другима.

Интернет може бити сигурно место ако научимо како да га користимо одговорно. Наша мисија није да децу изолијемо од дигиталног света, већ да их научимо како да у њему буду сигурна и заштићена.

➤ Савети за безбедно коришћење интернета из перспективе родитеља:

- Пратити активност детета на друштвеним мрежама, у складу са његовим узрастом;
- Научити дете да препозна ризике и опасности на рачунарским мрежама;
- Разговарати са дететом о електронском насиљу, на начин примерен његовом узрасту;
- Нека се дете руководи dobrим принципима, а не страхом од родитељске казне.

Интернет треба да постане и остане безбедан извор информација и сазнања за све његове кориснике!

IV - Лично сведочанство учесника радионица у оквиру пројекта "Свет без насиља"

Личне исповести жртава насиља могу допринети његовом бољем разумевању и превенцији. Разумевање искуства других, подстиче емпатију и подиже капацитете за препознавање и адекватно реаговање на све облике насиља. У наставку доносимо анонимизирану аутентичну причу жртве вршњачког насиља, која је успела да из свега проживљеног створи животну победу:

"Некада давно, у давна времена, живео је један дечак по имену Александар.

Разиграни мали дечак, са великим осмехом преко лица, који је возио свог „Нонија“ и говорио „брм-брм“. Био је радостан, пун тоpline и љубави. Имао је много „другара“ са којима је, играјући се, проводио сваки дан. Када би у некој од тих игара пао, устао би, отишао у наручје својих родитеља и плакао од бола, а они би му говорили:

„Проћи ће, све ће бити добро. Пољубићу рану и она ће брзо зацелити.“

Александар се радовао сваком новом дану. Певао је по дворишту, гледао цртаће и све оно што би му се свидело из њих покушавао да оживи у свом свету. Веровао је да има моћи да учини свет бољим местом. Живео је у свом детињству са Пикачуом, Псајдаком и другим измишљеним пријатељима.

Није имао скупу гардеробу. Није имао родитеље који су му могли приуштити најновије играчке. Није имао рођаке из иностранства који би му слали слаткише.

Али имао је нешто много вредније.

Имао је породицу, дом, сигуран загрљај својих родитеља, љубав сестре, осмех баке и деке. Имао је осећај припадности.

Све до једног тренутка.

»» Прва борба – болест која је променила све

Како је време пролазило, дошло је до првих здравствених проблема. Лекари су дијагностиковали тумор, а с њим и неизбежну операцију. Родитељи су били уплашени, али су покушавали да му то не покажу. Алтернативни третмани, молитве, амајлије – све су покушали пре него што су лекари донели коначну одлуку: **операција је једини излаз.**

Сећам се тог дана. Мајка ми је држала руку док су ме возили ка операционој сали.

„Ово ништа неће болети,“ рекао је анестезиолог док ми је давао инјекцију. Светлост изнад мене, хладан ваздух у просторији, цев која ми се ставља на уста... а онда – мрак.

Када сам се пробудио, ништа више није било исто. Операција је успела, али цена је била висока.

Тумор је уклоњен, али је моје тело доживело хормонски поремећај. Моје тело се променило, мој глас се променио.

Од седме године, мој глас је звучао другачије. Звучао је женствено.

И то је било довољно да цео свет постане суров према мени.

»» Полазак у школу – место где сам постао мета

Први дан у школи био је застрашујући.

Сви су већ имали пријатеље из вртића. Сви су имали своје мале групе, своју сигурност. А ја?

Ја сам био дечак који није имао мужеван глас.

У почетку, нико није обраћао пажњу. Али како су године пролазиле, мој глас је постајао мој највећи непријатељ.

„Чули сте какав глас има? Брате, он прича као девојчица!“

Исмевање је постало део мог свакодневног живота. Сваки разговор био је потенцијални повод за подсмех. Сваки одговор пред таблом био је шанса да ме неко повреди.

И нисам могао ништа да урадим.

Ћутао сам.

Скривао сам бол.

Када бих долазио кући, нисам говорио родитељима шта се дешава у школи. **Моји модрице нису биле видљиве споља, али унутра – унутра сам био препун рана.**

»» Екскурзија – када сам схватио да не припадам

Када је професор најавио екскурзију, нешто у мени се пробудило.

„Можда је ово шанса да ме прихвате. Можда ћу коначно добити пријатеље.“

Прихватио сам позив. Направио списак – са ким желим да седим, са ким желим да делим собу.

А онда – нови ударац.

„Александар и М., соба 112.“ Али М. није желео да дели собу са мном.
„Нећу са њим, хоћу са другима.“

Остао сам сам.

Питала ме је професорка желим ли да будем са неким другим, али ја сам само климнуо главом и рекао да ћу остати сам.

И био сам. Али не потпуно. Ту су биле мишићи и бубашвабе. Они нису причали, али сам их разумео. Разумео сам њихову тишину, јер је била иста као моја.

Једне вечери, шетао сам са другарицама. Група дечака из гимназије ишла је иза нас. И онда су изговорили реченицу коју никада нећу заборавити.

„Уби, уби пе*ера.“

Застао сам.

Погледао у тло.

И тада сам схватио: **никада нећу припадати овде.**

Године бола – како преживети када немаш подршку?

У средњој школи прича се наставила. **Мој глас је био разлог за исмевање, разлог за одбацивање.**

Био сам дечак окружен девојчицама јер ми вршњаци нису дали прилику да будем њихов друг.

„**Чули сте га како прича?**“

„**Не могу да верујем да је мушко!**“

Био сам гађан, ударан, шутиран.

Долазио сам кући са модрицама.

И нисам никоме говорио.

Грлио сам плишане играчке и стезао их док не бих осетио олакшање.

Једног тренутка, пожелео сам да скочим са терасе.

Гледао сам у траву испод себе и замишљао како би било кад бих само нестао.

Али нисам могао то да урадим родитељима.

Нисам могао да их оставим без сина.

И тако сам наставио да живим.

Али нисам само преживео. Истрајао сам.

Завршио сам средњу школу, али не у стилу у којем сам желео.

На крају четврте године, дао сам себи обећање: **Нећу више ћутати. Своју бол ћу претворити у своју снагу.**

Данас – где сам сада?

Након година бола, пронашао сам начин да помогнем другима.

Данас сам аутор књиге, терапеут, организатор радионица о менталном здрављу. Данас помажем људима да превазиђу своје трауме.

Моја жеља и сан су да једном стојим на сцени и свим другим људима говорим о овоме јер знам да свако од нас има своје ожиљке. Једном ћу стајати и храбрити све вас, време је! “

И ми верујемо да је време да Александар оствари свој сан и да на Завршној конференцији “Свет без насиља” поручи свима:

„Преживео сам. Победио сам. И ви можете.“

Јер није важно какав је нечији глас.

Важно је каква је његова прича и мисија у овом животу.

V Мали речник емоција: Разумевање, прихватање и изражавање осећања

Емоције су оно што нас чини људима, даје нам суштину и бит. Оне обликују начин на који видимо свет, како комуницирамо са другима и како се носимо са изазовима. Али шта се дешава када не знамо како да их изразимо? Када у нама постоји бура осећања, а немамо речи да их опишемо?

Овај мали речник није само списак емоција – он је водич који нам помаже да боље разумемо себе, своје потребе и свет око нас.

Зашто је важно говорити о емоцијама?

Деца (али и одрасли) често не препознају своја осећања или их потискују из страха да ће бити исмејани или несхваћени. Али емоције нису нешто чега се треба стидети. Оне су начин на који нам тело и ум шаљу сигнале – да нешто волимо, да нас нешто боли, да нам је потребна подршка.

Када научимо да препознамо и именујемо своје емоције, учимо како да се изборимо са њима и како да подржимо друге када им је тешко.

Неке од кључних емоција за детекцију виктимизације и спречавање ревиктимизације:

Туга

 Како изгледа?

Као тежак камен у грудима. Осећамо се исцрпљено, немамо воље ни снаге. Понекад желимо да будемо сами, али понекад нам је потребно да нас неко чује.

 Шта можеш да урадиш?

Разговарај са неким коме верујеш – чак и ако ти делује тешко, твоје емоције су важне. Запиши шта осећаш – папир трпи све, а ти ћеш се осећати лакше. Ради нешто што ти доноси утеху – цртај, слушај омиљену музику, прошетај у природи. Подсети се: туга није слабост, већ знак да ти је нешто важно.

Бес

♥ Како изгледа?

Као олуја унутар тебе. Срце убрзано куца, тело ти је напето, а руке се можда саме стежу у песницу. Понекад ти дође да викнеш, да бациш нешто, да побегнеш.

♥ Шта можеш да урадиш?

Застани. Диши дубоко – удах на 4, задржи дах на 4, издахни на 6. Броји до десет. Напиши шта те је наљутило, а затим размисли: Да ли желим да решим проблем или само да избацити бес? Ако можеш, пронађи миран начин да изразиш како се осећаш. Бес није лош – он ти само говори да ти је нешто важно. Важно је шта ћеш урадити с њим.

Страх

♥ Како изгледа?

Осећаш да ти срце лупа брже него иначе. Руке су ти хладне, а дах кратак. Нека тежина у грудима не да ти мира. Све у теби ти говори да бежиш или да се сакријеш, чак и ако нико око тебе не види разлог за то.

♥ Шта можеш да урадиш?

Застани. Удахни дубоко, полако, као да у себи носиш ветар који смирује олују. Подсети се – страх није твој непријатељ, он ти само говори да ти је стало. Размисли: шта би ти рекао неко ко те воли? Како би загрлио себе да знаш да ти је подршка потребна? Ниси сам.

Срећа

♥ Како изгледа?

Као топло сунце које ти обасјава лице, чак и када си у сенци. Као лагани ветар који те подсећа да је свет већи него твоје бриге. Као тренутак када се смејеш, а ни сам не знаш зашто, само осећаш да је све на свом месту.

♥ Шта можеш да урадиш?

Дозволи себи да будеш у овом тренутку. Не жури, не анализирај – само диши и осети. Подели своју радост са неким – погледом, речима или само искреним осмехом. И запамти, срећа није нешто што се чека, она је овде, у овом тренутку, спремна да је приметиш.

Срам

♥ Како изгледа?

Осећамо нелагоду, желимо да се сакријемо, избегавамо контакт са људима. Сопствене мисли нас притискају, говорећи нам да нисмо довољно добри. Понекад нам срце убрзано куца, а тело нам говори да побегнемо.

♥ Шта можеш да урадиш?

Подсети се да нико није савршен и да грешке не одређују ко си. Разговарај са неким ко ће ти помоћи да видиш ситуацију из другог угла. Замисли да најбољем пријатељу говориш оно што осећаш – да ли би му судио или би га охрабрио? Дај себи ту исту нежност и разумевање.

Понос

♥ Како изгледа?

Осмех, осећај снаге и задовољства. Твоје срце куца мирније, а у грудима осећаш топлину. Понос ти даје храброст да верујеш у себе и своје способности.

♥ Шта можеш да урадиш?

Подсети се да понос не долази само из успеха, већ и из труда који си уложио. Прослави своје победе, ма колико мале биле. Напиши све што си постигао и сети се да сваки корак напред заслужује признање. Твој труд вреди – ти вредиш.

Саосећање

♥ Како изгледа?

Када видимо да је неко тужан или се бори са нечим, у грудима осетимо потребу да помогнемо. Саосећање није само разумевање туђе боли, већ и жеља да неко не буде сам у њој.

♥ Шта можеш да урадиш?

- Једно искрено „Како си?“ неке може значити више него што мислиш.
- Покажи подршку – кроз осмех, загрљај, слушање без осуђивања.
- Подсети се да није потребно велико дело да бисмо неке улепшали дан – понекад је довољно само бити ту.
- „Буди промена коју желиш да видиш у свету“ – доброта се шири брже него што мислимо.

Љубомора

♥ Како изгледа?

Осећамо нелагоду у грудима, немир у мислима, као да нам нешто недостаје. Често се упоређујемо са другима, питамо се зашто они имају нешто што ми немамо. Осећај може бити праћен тугом, несигурношћу или љутњом.

♥ Шта можеш да урадиш?

- Уместо да гледаш шта други имају, размисли шта је то што ти већ поседујеш – твоје особине, таленти, људи који те воле.
- Захвали се на стварима које су само твоје, на својим малим и великим успесима.
- Подсети се да свака особа има свој пут, изазове и несигурности, чак и ако то не показује.
- Ако ти је тешко, усмери енергију на нешто што волиш – цртање, читање, музику или дружење са пријатељима.

Збуњеност

♥ Како изгледа?

Осећамо хаос у глави, не можемо да донесемо одлуку, као да нам недостаје прави одговор. Понекад је праћена страхом, несигурношћу или осећајем беспомоћности.

♥ Шта можеш да урадиш?

- Дај себи времена – не мораш све знати одмах. Понекад је у реду сачекати да се осећања слегну.
- Размисли шта те тачно збуњује. Да ли ти недостаје информација? Да ли се бојиш шта ће други мислити?
- Разговарај са неким коме верујеш – често разговор помаже да ствари видимо јасније.
- Направи мали корак – не мораш све решити одједном. Сваки корак ка одлуци је успех.
- Подсети се да је збуњеност знак да растеш, учиш и тражиш најбоље решење.

Нада

♥ Како изгледа?

Осетимо светло у себи, веру да ће ствари бити боље.

♥ Шта можеш да урадиш?

Запиши једну ствар којој се радујеш. Сети се ситуација из прошлости када си мислио да нема излаза – а ипак си пронашао решење.

Све емоције су важне. Оне нису ни добре ни лоше – оне су глас нашег унутрашњег бића, огледало онога што носимо у себи. Оне нам шаљу поруке, воде нас кроз живот и обликују начин на који доживљавамо свет.

Не треба их потискивати. Не треба их се стидети. Треба их разумети. Свако осећање које осетимо има своју причу, своје порекло и своју снагу. Научимо да га слушамо, да га препознамо и да га прихватимо. Када научимо да разумемо своја осећања, отварамо врата дубљем разумевању себе и других.

Емоције нису само пролазни тренуци – оне су енергија која обликује наш живот, наша уверења, наше поступке. Оне могу бити терет ако их носимо сами, али могу постати наша највећа снага ако научимо како да их изразимо и поделимо.

♥ Када научимо да препознамо своју тугу, знаћемо како да пружимо утеху.

♥ Када разумемо свој бес, знаћемо како да га усмеримо у промену.

♥ Када прихватимо своје страхове, знаћемо како да их претворимо у храброст.

♥ Када осетимо саосећање, знаћемо како да будемо светлост некоме ко је у тами.

Емоције су оно што нас чини људима. Када их разумемо – разумемо и живот.

VI ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Вршњачко насиље представља веома сложену и мултифакторски условљену појаву. Веома је тешко пронаћи један узрок вршњачког насиља. Без обзира да ли је реч о физичком, психичком или дигиталном насиљу, о којима је било више речи, сасвим је јасно да сваки од ових видова насиља оставља неизбрисиве трагове на телу и души жртве.

Када у јавност доспеју случајеви насиља са тешким, па и фаталним последицама, често се појаве идеје пеналног популизма (пооштравање казнене политике, ретрибутивне мере различитог степена кривице). Притом се обично губи из вида да сврха изрицања кривичних санкција (и казни у оквиру њих) није ретрибуција, већ ресоцијализација извршилаца кривичних дела, изражавање осуде, генерална и специјална превенција, као и подизање свести о обавези поштовања закона.

Принцип ресоцијализације одсликава веру у добру страну личности сваког човека у идеју да свако може постати и остати користан члан заједнице у којој живи. Осим тога, никада не треба изгубити из вида и чињеницу да, осим кажњавања, значајан фактор сузбијања криминалитета и осталих антисоцијалних понашања представља и превенција. Кажњавање је само последње средство у борби против криминалитета.

Превенција је нарочито важна када је реч о вршњачком насиљу јер је често и сам насилник жртва (трансгенерацијског насиља, погрешних узора и других антисоцијалних појава). Борба за сузбијање вршњачког насиља никада није приватна ствар, већ обавеза сваког цивилизованог друштва. То је борба за најмлађе чланове друштва!

„Вршњачко насиље никада није приватна ствар жртве и насилника, већ проблем читаве заједнице. Кривично право је последње средство, ultima ratio за његово сузбијање. Мере превенције су од кључне важности за сузбијање вршњачког насиља у друштву. Теоријска знања у овом процесу имају веома важну улогу јер наука не служи само прикупљању и систематизацији знања, већ и њиховој примени на корист заједнице“. - Др Филип А. Мирић

Но, насиље није само правно питање. Оно је огледало друштва, мерило његове савести и тест његове хуманости.

Ниједан закон не може заменити оно што морал налаже, али када као друштво посрнемо, управо наша одлука да не ћутимо, да делујемо и заштитимо, постаје највиши облик правде.

Не постоји казна која може избрисати бол онога ко је злостављан, нити осуда која може надокнадити оно што је страх уништио у једном детету.

Вршњачко насиље није само тренутак. Оно почиње много раније него што се нанесе први ударац и траје много дуже од последње изречене увреде. Оно се рађа у речима које нисмо изговорили, у поступцима које нисмо предузели, у погледима које смо скренули како бисмо избегли истину.

Превенција није скуп мера. Није задатак који се испуњава ради форме. Она је темељ друштва које не жели да насиље буде његова сенка. Она почиње у дому, у тишини вечере када дете жели да проговори, а родитељ га заустави јер, оптерећен својим бригама, нема времена за његове приче.

Превенција се учи у школи, у тренутку када наставник примети осмех који је ишчезао са лица. Живи у заједници, у гласу који неће да утихнути пред неправдом.

Ако као друштво наставимо да ћутимо пред вршњачким насиљем, ако минимизирамо његове последице, ако кривицу пребацујемо искључиво на школу или родитеље, нећемо спречити трагедије. Наставићемо да сахрањујемо осмехе, да бројимо изгубљене године и да гледамо како деца одрастају у људе који верују да је тишина једини одговор.

Али постоји други пут. Пут на којем ниједно дете не расте у сенци страха. Где се ране не претварају у ћутање, већ у приче које мењају свет. Где се храброст не рађа у осами, већ у рукама које штите, у гласовима који охрабрују, у очима које виде.

Пут на којем породица није само уточиште, већ први глас који учи да љубав није само загрљај, већ и способност да чујемо оно што није изговорено. Где школа није само простор знања, већ место сигурности у коме свако дете има право да буде саслушано, заштићено, прихваћено.

Свет без насиља не стварају институције – стварају га људи. Граде га речи које лече уместо да рањавају. Граде га поступци који пружају подршку уместо да окрећу главу. Гради га загрљај уместо зидова тишине.

Свет без насиља није далек сан. Он почиње онда када одлучимо да више никада не прећутимо туђи бол.

Свет без насиља није утопијска мисао, већ идеал коме треба тежити, што је најважнији залог за будућност и гаранција континуираног напретка друштва.

VII Коришћена и препоручена литература

Коришћена литература

- Васиљевић-Продановић, Д., & Мирић, Ф. (2022). Виктимолошки осврт на вршњачко насиље у дигиталном окружењу. Темида, 25(1), 79-92.
- Мирић, Ф. (2014). Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције - докторска дисертација. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу
- „Он је био мета“, <https://drugnijemeta.rs/on-je-bio-meta/>
- Платформа „Чувам те“, <https://www.cuvamte.gov.rs>
- Платформа „Паметно и безбедно“, <https://pametnoibezbedno.gov.rs/>
- Самоповређивање адолесцената, <https://psihoterapijaipsiholoskosavetovanje.rs/samopovredjivanje-adolescenata/>
- „Царство и другарство“, <https://tekstovi.net/2,784,9707.html>

Препоручена литература

- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). "Relational Aggression, Gender, and Social-Psychological Adjustment." *Child Development*, 66(3), 710–722
- Finnish National Agency for Education, <https://www.oph.fi/en>
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2013). "The Association Between Bullying and Suicidal Thoughts and Behaviors: A Meta-Analysis." *Pediatrics*, 133(3), 628–636
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2020). "Cyberbullying: Identification, Prevention, and Response" , Cyberbullying Research Center.
- Juvonen, J., & Graham, S. (2014). "Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims." *Annual Review of Psychology*, 65, 159–185
- Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A., & Salmivalli, C. (2011). "A Large-Scale Evaluation of the KiVa Anti-Bullying Program." *Child Development*, 82(1), 311–330
- MySpace bullying led to teenage suicide, court hears, <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/20/usa-youngpeople>
- National Institute of Mental Health – NIMH, <https://www.nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd>
- The Sextortion of Amanda Todd (CBC News), <https://www.cbc.ca/player/play/video/1.2429059>
- Olweus, D. (2013). "Bullying at School: What We Know and What We Can Do." Wiley-Blackwell.
- WHO Report on Violence Against Children (2020), <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention/global-status-report-on-violence-against-children-2020>

**„Правди је насиље најгори
противник“**

Валтазар Богишић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.624-057.874(035)
159.923.5-057.874(035)
37.064(035)

СВЕТ без насиља : водич за превенцију вршњачког насиља / Марија С.
Дедовић ... [и др.]. - Београд : Асоцијација правника АЕПА, 2025 (Београд :
Studio Laser Art). - 75 стр. : илустр. ; 21 cm

Кор. насл. - Тираж 100. - Мали речник емоција : разумевање, прихватање и
изражавање осећања: стр. 67-71. - Коришћена и препоручена литература: стр.
75.

ISBN 978-86-907382-0-5

1. **Дедовић, Марија С.**, 1982- [аутор]
а) Вршњачко насиље -- Спречавање

COBISS.SR-ID 163295241

ISBN-978-86-907382-0-5